

DE FEDERALE REGERINGSVORMING VERSNELLEN: EEN EVALUATIE VAN DE SPELREGELS

Aantal woorden: 24.562

Jan Vanwormhoudt

Studentennummer: 01603718

Promotor: Prof. dr. Toon Moonen

Commissaris: Dhr. Benjamin Meeusen

Masterproef voorgelegd voor het behalen van de graad Master of Laws in de rechten

Academiejaar: 2022 - 2023

DANKWOORD

Met deze woorden wil ik mijn oprechte dankbaarheid uiten aan degenen die me hebben gesteund tijdens mijn reis naar het voltooien van deze masterproef.

Allereerst wil ik mijn oprechte dank uitspreken aan mijn promotor prof. dr. Toon Moonen. Dankzij hem ben ik op dit boeiend en uitdagend onderwerp terechtgekomen. Dat mijn enthousiasme weerspiegeld werd, gaf mij enorm veel moed. Wanneer de zorgen mijn moed overtroffen, kon ik rekenen op enorm veel steun en begrip. Het schrijven van een masterproef vereist niet alleen aanzienlijke inhoudelijke inspanningen, maar ook een sterke mentale veerkracht. Ik ben bevoorrecht geweest om begeleiding te ontvangen op beide vlakken.

Ook wil ik mijn commissaris dhr. Benjamin Meeusen bedanken voor zijn waardevolle feedback en constructieve suggesties. Zijn inzichten hebben me geholpen om mijn werk te verfijnen en te verbeteren.

Daarnaast ben ik ongelooflijk dankbaar voor het begrip van mijn familie. Tijdens het schrijven van mijn masterproef heb ik mijzelf van hen afgezonderd. Op veel momenten dat we samen waren, was ik niet helemaal aanwezig. De gesprekken die we voerden evolueerden al snel tot een eenzijdig ventileren langs mijn kant. Desondanks stonden zij aan mijn zijde van begin tot eind, klaar om te luisteren of te helpen indien nodig. De inspanningen die zij in grote haast leverden om mij te helpen mijn masterproef te herlezen waren van onschatbare waarde.

SAMENVATTING

België heeft het record voor langste regeringsvorming na verkiezingen in vreedstijd in handen. De laatste regeringsvorming past in een trend van de voorbije 20 jaar waar regeringsvormingen lang hebben geduurd. Het succes in de peilingen van extreemrechts in Vlaanderen en extreemlinks in Wallonië voorspelt geen snelle regeringsvorming na de verkiezingen van 2024.

Er worden heel wat mechanismen voorgesteld om de Belgische federale regeringsvorming te versnellen, maar ze worden niet getoetst aan de politicologische literatuur omtrent de factoren die de snelheid van de regeringsvorming beïnvloeden. Daarbovenop is er in de literatuur amper iets geschreven over hoe de mechanismen juridisch geïmplementeerd kunnen worden. In mijn masterproef ga ik dan ook op zoek naar een antwoord op de volgende vraag: “Welke mechanismen zouden de federale regeringsvorming kunnen versnellen en wat zijn de implicaties om ze juridisch te implementeren?”

Huidige studies pogen vertragingen in de regeringsvorming te verklaren in termen van onzekerheid of complexiteit. Institutionele regels komen in een aantal studies ook aan bod, maar meestal in secundaire orde. Onzekerheid verwijst naar het gebrek aan informatie over de voorkeuren van partijleiders. Als partijleiders niet weten welke voorstellen acceptabel zijn, dan duurt de regeringsvorming langer. Complexiteit verwijst naar zaken waarover geen gebrek aan informatie is, maar die wel de onderhandelingen moeilijker maken. Over het algemeen worden in de literatuur twee factoren onderscheiden. De eerste factor is het ideologische verschil tussen de partijen betrokken bij de onderhandelingen. Hoe meer partijen van mening verschillen, hoe moeilijker het wordt om een gemeenschappelijke grond te vinden. De tweede factor is het aantal partijen dat betrokken is bij de onderhandelingen. Hoe meer partijen, hoe meer pistes er moeten verkend worden. Institutionele regels zijn regels die betrekking hebben op de organisatie en werking van een land. Ze worden veelal vastgelegd in een grondwet.

Na de voorstellen aan de politicologische literatuur getoetst te hebben, kan de volgende rangschikking gemaakt worden:

- 1) Federale kieskring: vereist een herziening van artikel 63, §2 van de Grondwet;
- 2) Transparantie verhogen: vereist geen grondwetsherziening;
- 3) Meerderheidssysteem: vereist een herziening van artikel 62, tweede lid van de Grondwet;
- 4) Kiesdrempel verhogen: vereist geen grondwetsherziening;
- 5) Procedure grondwetsherziening wijzigen: vereist een herziening van artikel 195 van de Grondwet.

INHOUD

1. Inleiding	6
1.1. Probleemstelling	6
1.2. Onderzoeksdoel	12
1.3. Onderzoeksvraag	13
1.4. Onderzoeksmethode	13
2. De Belgische federale regeringsvorming	14
2.1. In de Grondwet	14
2.1.1. De Koning benoemt en ontslaat zijn ministers	14
2.2. In de praktijk.....	15
2.2.1. Grondwettelijke gewoonten en gebruiken.....	15
2.2.2. De stappen van de regeringsvorming	16
2.2.2.1. Ontslagnemende regering	16
2.2.2.1.1. Vrijwillig	16
2.2.2.1.1.1. Verkiezingen	16
2.2.2.1.1.2. Interne conflicten	17
2.2.2.1.2. Gedwongen.....	17
2.2.2.1.2.1. Constructieve moties	17
2.2.2.1.3. Gewijzigde regering	18
2.2.2.2. Koninklijke raadplegingen.....	19
2.2.2.3. Informateurs, koninklijke opdrachthouders en initiatiefnemers.....	20
2.2.2.4. Formateur	21
2.2.2.5. Regeerakkoord.....	21
2.2.2.6. Partijcongressen	21
2.2.2.7. Samenstelling regering	22
2.2.2.7.1. Ministers	22
2.2.2.7.2. Staatssecretarissen	24
2.2.2.7.3. Verdeling portefeuilles	24
2.2.2.8. Benoeming.....	25
2.2.2.9. Eedaflegging.....	25
2.2.2.10. Regeringsverklaring	26
2.2.2.11. Debat over regeringsverklaring	26
2.2.2.12. Vertrouwensstemming	26
2.2.2.13. Beleidsverklaringen	27
3. Factoren die de snelheid van de regeringsvorming beïnvloeden	27
3.1. Inleiding	27
3.2. Onzekerheid en complexiteit.....	29
3.2.1. Theoretische achtergrond	29
3.2.1.1. Diermeier & van Roozendaal (1998): Onzekerheid	29
3.2.1.2. Martin & Vanberg (2003): Complexiteit	30
3.2.1.3. De Winter & Dumont (2008): Onzekerheid of complexiteit?	31

3.2.1.4. Golder (2010): Onzekerheid en conditioneel complexiteit.....	32
3.2.1.5. Louwse & Van Aelst (2013): Verklaringen voor afwijkende patronen complexiteit	33
3.2.1.6. Ecker & Meyer (2015): Centraal- en Oost-Europa	35
3.2.1.7. Ecker & Meyer (2017): Actor-specifieke factoren	35
3.2.2. Conceptualisering	36
3.2.2.1. Kritische opmerkingen	36
3.2.2.2. Onzekerheid.....	38
3.2.2.3. Complexiteit.....	38
3.3. <i>Institutionele regels</i>	38
4. Mechanismen om de regeringsvorming te versnellen en de juridische implementatie ervan.....	40
4.1. <i>Bestaande mechanismen</i>	40
4.1.1. Minderheidsregering	40
4.1.2. Voorlopige-/tijdelijke regering.....	41
4.1.3. Noodregering.....	41
4.1.4. Expertenregering	42
4.2. <i>Voorstellen van mechanismen binnen het kader van zowel onzekerheid als complexiteit</i>	42
4.2.1. Federale kieskring.....	42
4.3. <i>Voorstellen van mechanismen binnen het kader van onzekerheid</i>	44
4.3.1. Transparantie verhogen.....	44
4.4. <i>Voorstellen van mechanismen binnen het kader van complexiteit</i>	45
4.4.1. Fragmentatie beperken	45
4.4.1.1. Meerderheidssysteem	45
4.4.1.2. Kiesdrempel verhogen.....	46
4.5. <i>Voorstellen van mechanismen binnen het kader van institutionele regels</i>	47
4.5.1. Negatief parlementarisme.....	47
4.5.2. Procedure grondwetsherziening wijzigen	48
4.6. <i>Andere voorstellen</i>	49
4.6.1. Druk verhogen	49
4.6.1.1. Nieuwe verkiezingen.....	49
4.6.1.1.1. Formele deadline	49
4.6.1.1.2. Beperking formatiepogingen	52
4.6.1.2. Financiële sancties	52
4.6.1.3. Deblokkeringsmechanisme	54
4.6.2. Formatieproces herzien	56
4.6.2.1. Rol Koning.....	56
4.6.2.2. Zwitsers model.....	58
4.6.3. Coalitiestem	59
4.6.4. Federale- en regionale verkiezingen loskoppelen	60
5. Conclusie	61

1. Inleiding

1.1. Probleemstelling

Na de verkiezingen van 13 juni 2010 werd na 541 dagen op 5 december 2011 eindelijk de federale regering Di Rupo gevormd.¹ Sindsdien houdt België het record voor de langste regeringsvorming in vreedstijd na verkiezingen. België stootte Cambodja, dat daarvoor na de verkiezingen van 27 juli 2003 “slechts” 354 dagen nodig had, ruimschoots van de troon.² Gezien de regering Leterme II al op 26 april 2010 gevallen was,³ duurde de federale regeringsvorming in zijn geheel 589 dagen. Dat is meer dan dubbel zo lang als Irak, dat na de verkiezingen van 7 maart 2010 “maar” 289 dagen nodig had en het record houdt voor langste regeringsvorming na een periode van conflict.⁴ De burgers gaven op uiteenlopende wijze uiting aan hun gevoel van schaamte en verontwaardiging. Enerzijds werd in Brussel op 23 januari 2011 de SHAME-betoging gehouden, omdat er na meer dan 200 dagen nog steeds geen federale regering was gevormd. Ongeveer 34.000 manifestanten stapten van de Koning Albertlaan nabij het Noordstation naar het Jubelpark om er “schande” van te spreken.⁵ Anderzijds werd in Gent op 17 februari 2011 een volksfeest georganiseerd om het verbreken van het wereldrecord te “vieren”. Dit had echter geen betrekking op het officieel wereldrecord, maar op de 249 dagen dat Iraakse politici in 2010 nodig hadden om het eens te worden over een ontwerp-regeerakkoord. Meer dan 10.000 mensen verzamelden zich aan Sint-Jacobs waar optredens en drank waren voorzien.⁶

Sindsdien echter is de snelheid van de regeringsvorming er niet op vooruitgegaan. Als je de noodregering Wilmès II uitsluit,⁷ duurde de laatste regeringsvorming in zijn geheel zelfs langer dan toen we het record braken. Niet alleen de duur maar ook het verloop van de regeringsvorming laat zien hoe moeilijk die is. Op 9 december 2018 viel de regering Michel I. N-VA was niet akkoord met de goedkeuring van het VN-Migratiepact en stapte uit de regering.⁸ Eerste Minister Charles Michel

¹ Zie Belelite, <http://www.commissionroyalehistoire.be/belelite/nl/gov/governmentsoverview/fed>.

² Guinness World Records, “Longest time without a government in peacetime”, 3 juni 2011, <https://www.guinnessworldrecords.com/world-records/96893-longest-time-without-a-government-in-peacetime>, geraadpleegd op 12 juli 2022.

³ Knack, “Regering-Leterme II bestond vijf maanden”, 26 april 2010.

⁴ Guinness World Records, “Longest time without a government as a result of conflict”, 1 oktober 2010, <https://www.guinnessworldrecords.com/world-records/longest-time-without-a-government-as-a-result-of-conflict>, geraadpleegd op 27 april 2023.

⁵ VRT NWS, “Shame! Honte! Schaamte! Schande!”, 23 januari 2011., https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2011/01/23/shame_honte_schaamteschande-1-947441/, geraadpleegd op 27 april 2023.

⁶ Het Nieuwsblad, “Gentse Feesten in februari: Sint-Jacobs volgelopen voor volksfeest”, 18 februari 2011.

⁷ Wat immers geen échte volwaardige regering was, gezien haar bevoegdheden en duur beperkt waren.

⁸ N-VA, “Over het ontslag van de N-VA uit de federale regering”, 9 december 2018, <https://www.n-va.be/nieuws/over-het-ontslag-van-de-n-va-uit-de-federale-regering>, geraadpleegd op 27 april 2023.

(MR) werd in audiëntie ontvangen bij de Koning. De Koning aanvaardde het ontslag van de N-VA-excellenties, herschikte de bevoegdheden en benoemde Pieter De Crem (CD&V) en Phillipe De Backer (Open Vld) tot minister.⁹ Dit laatste was nodig om de taalpariteit in de Ministerraad, vereist door artikel 99, tweede lid van de Grondwet, te herstellen. De drie partijen die de regering steunden (MR, Open Vld en CD&V) vertegenwoordigden slechts 52 van de 150 zetels, waardoor er een minderheidsregering ontstond.¹⁰

De vraag rees of er sprake was van een nieuwe regering. Volgens Sottiaux en Moonen niet omdat de regering niet als geheel haar ontslag had aangeboden aan de Koning.¹¹ Velaers stelde daarentegen dat een minderheidsregering van drie partijen zich niet kan beschouwen als de erfgenaam van het vertrouwen dat de Kamer stelde in de meerderheidsregering van vier partijen, om collegiaal en bij consensus een regeerprogramma uit te voeren.¹² Of er juridisch gezien sprake was van “Michel II” was van belang, omdat er dan een vertrouwenstemming moest gebeuren in de Kamer.¹³ Politici namen het op zich om de discussie te beëindigen. Verschillende partijen vroegen aan Charles Michel om het vertrouwen te vragen aan de Kamer, omdat de regering haar programma en samenstelling gewijzigd had.¹⁴ Artikel 133 van het Kamerreglement voorziet dat er in die situaties een motie van vertrouwen kan ingediend worden. Dat is echter niet verplicht en alleen de eerste minister heeft dat recht. De Kamer kan de regering daartoe dus niet dwingen.¹⁵ Charles Michel kaatste de bal terug: “Dan moeten jullie maar een motie van wantrouwen indienen.”¹⁶ Toen het echter duidelijk werd dat de regering geen steun zou krijgen voor haar begroting en er effectief gedreigd werd met een motie van wantrouwen,¹⁷ diende ze na 10 dagen, op 18 december 2018, haar ontslag in.¹⁸ De Koning nam het ontslag in beraad tot hij ze uiteindelijk op 21 december aanvaardde en de regering belastte met de afhandeling van de lopende zaken. Na afloop van zijn consultaties met partijvoorzitters stelde de Koning vast dat er een politieke wil bestond om het goede beheer van het land te garanderen tot de volgende verkiezingen.¹⁹ In

⁹ Audiëntie van 9 december 2018, <https://www.monarchie.be/nl/agenda/audientie-354>, geraadpleegd op 27 april 2023.

¹⁰ BEHRENDT, C., VRANCKEN, M., en ALEN, A., *Beginselen van het Belgisch staatsrecht*, Brugge, Die Keure, 2022, 325.

¹¹ De Morgen, “Grondwetspecialist Stefan Sottiaux: “Wat er nu gebeurt, is echt geschiedenis schrijven””, 10 december 2018 en Het Nieuwsblad, “Is deze regering in strijd met de grondwet? Kan Michel wel zomaar verder regeren? Specialist geven antwoorden”, 10 december 2018.

¹² De Standaard, “Dit is een nieuwe regering”, 12 december 2018.

¹³ Zie *infra* “2.2.2.1.3. Gewijzigde regering”.

¹⁴ Knack, “Motie van vertrouwen of wantrouwen: wie, wat, wanneer?”, 10 december 2018.

¹⁵ Art. 135 Kamerreglement.

¹⁶ Het Nieuwsblad, “Premier Michel legt motie naast zich neer en overleeft weer een slag, maar de oorlog is nog niet voorbij”, 13 december 2018.

¹⁷ Knack, “Het doek kan snel vallen voor Michel-II”, 18 december 2018.

¹⁸ Audiëntie van 9 december 2018, <https://www.monarchie.be/nl/agenda/audientie-570>, geraadpleegd op 30 april 2023.

¹⁹ Audiëntie van 21 december 2018, <https://www.monarchie.be/nl/agenda/audientie-655>, geraadpleegd op 30 april 2023.

principe waren vervroegde verkiezingen mogelijk. De Koning kan bij ontslag van de federale regering de Kamer ontbinden, nadat deze daarmee bij volstreekte meerderheid van haar leden heeft ingestemd.²⁰ Daar was echter geen meerderheid voor te vinden.

Op 26 mei 2019 vonden de geplande verkiezingen plaats. De federale impasse werd daardoor echter niet doorbroken, maar zette zich voort. De kaarten werden heel moeilijk geschud. Vlaanderen stemde voornamelijk rechts, Wallonië links.²¹ Amper drie dagen na de verkiezingen doken al stemmen op voor nieuwe verkiezingen.²² Op 2 juli 2019 werd Charles Michel verkozen als voorzitter van de Europese Raad. Hij trad aan op 1 december 2019.²³ Gezien hij daardoor zijn functie als eerste minister niet langer kon bekleden, nam Sophie Wilmès (MR) het van hem over. Op 27 oktober 2019 werd ze in zijn plaats door de Koning benoemd tot Eerste Minister.²⁴ Er werd daardoor geen nieuwe regering gevormd, maar de regering kreeg wel een nieuwe naam. Michel I(I) werd Wilmès I.

Op 4 februari 2020 werd in België de eerste besmetting met het coronavirus (COVID-19) bevestigd. De patiënt was een Belg die kort daarvoor uit Wuhan, China was teruggekeerd.²⁵ In de daaropvolgende weken en maanden nam het aantal besmettingen gestaag toe. De uitdagingen van de coronapandemie creëerden een gevoel van urgentie onder politieke partijen om hun ideologische verschillen te overstijgen en samen te werken aan een oplossing. Dit zorgde voor een meer dynamische onderhandelings sfeer. Onder het mom van een noodregering met een beperkte levensduur, die zich inhoudelijk zou bezighouden met de bestrijding van het coronavirus, leek er een doorbraak aan te komen. Op 19 februari 2020 kwamen koninklijke opdrachthouders Sabine Laruelle (MR) en Patrick Dewael (Open Vld) aan zet.²⁶ Hun poging om een noodregering met de Vivaldi-partijen²⁷ (PS, MR, Ecolo, CD&V, Open Vld, sp.a en Groen) op de been te krijgen, werd echter op 9 maart afgeketst door CD&V. Zij hadden een ledenbevraging gedaan waaruit bleek dat

²⁰ Art. 46, derde lid Gw.

²¹ FOD Binnenlandse zaken (IBZ), Resultaat Kamer van Volksvertegenwoordigers 26 mei 2019, <https://verkiezingsresultaten.belgium.be/nl/election-results/kamer-van-volksvertegenwoordigers/2019/rijk/223373>.

²² De Standaard, "Er moeten nieuwe verkiezingen komen", 29 mei 2019.

²³ Verklaring van de Europese raad, "Europese Raad kiest nieuwe EU-leiders", 2 juli 2019, <https://www.consilium.europa.eu/nl/press/press-releases/2019/07/02/european-council-appoints-new-eu-leaders/>, geraadpleegd op 30 april 2023.

²⁴ KB 27 oktober 2018, BS 30 oktober 2018.

²⁵ FOD Volksgezondheid, "Eén gerepatrieerde landgenoot testte positief op het nieuwe coronavirus", 4 februari 2020, <https://www.info-coronavirus.be/nl/news/archive/gerepatrieerde-landgenoot-testte-positief-op-het-nieuwe-coronavirus/>, geraadpleegd op 30 april 2023.

²⁶ Audiëntie van 19 februari 2020, <https://www.monarchie.be/nl/agenda/audientie-792>, geraadpleegd op 1 mei 2023.

²⁷ Genoemd naar de Italiaanse violist en componist Antonio Vivaldi, verwijzend naar diens werk "De vier jaargetijden". Het is een toespeling op de kleuren van de politieke families: blauw voor de liberalen (winter), groen voor de ecologen (lente), rood voor de socialisten (zomer) en oranje voor de christendemocraten (herfst). Zie La Libre, "Le scénario privilégié au fédéral ? La coalition Vivaldi", 20 december 2019.

63 procent van de leden wou dat de volgende federale regering een Vlaamse meerderheid had, waardoor N-VA erbij moest. Als dat niet zou lukken, vond 41 procent dat CD&V dan maar voor de oppositie moest kiezen.²⁸ De Koning gaf de koninklijke opdrachthouders alsnog een week tijd om een doorbraak te forceren.²⁹ Op 12 maart 2020 echter sloten Magnette (PS), De Wever (N-VA) en Rousseau (sp.a), met de zege van Coens (CD&V), een herenakkoord om een paars-gele noodregering te vormen.³⁰ Op 15 maart 2020 blaasde Magnette het herenakkoord af. Gezien beide pogingen om een regering te vormen faalden, eerst Vivaldi en vervolgens paars-geel, bleef er nog maar één optie over: de ontslagnemende regering steunen vanuit de Kamer.³¹ Op 16 maart bleek uit het verslag van de koninklijke opdrachthouders dat de ontslagnemende regering over voldoende steun genoot in het parlement om de dringende problemen waaraan het land het hoofd moest bieden verder aan te pakken. Sophie Wilmès werd aangesteld als formateur.³²

Op 17 maart 2020 werd de noodregering Wilmès II gevormd, een doorstartregering van Wilmès I.³³ Ze zou uiterlijk over zes maanden opnieuw het vertrouwen vragen van de Kamer en het kader van de lopende zaken voor de onderwerpen buiten de coronacrisis niet overstijgen. De vraag rees of dat juridisch wel afdwingbaar was. In het licht van de strijd tegen het coronavirus verbond ze zich ertoe om de gezondheidssituatie tijdens de coronacrisis te beheren, de openbare orde te beheren en te handhaven en de sociaaleconomische problemen van de loontrekkenden en zelfstandigen te verlichten.³⁴ Diezelfde dag werd de eerste lockdown in België door Sophie Wilmès aangekondigd in een persconferentie naar aanleiding van de Nationale Veiligheidsraad.³⁵ De maatregelen die werden aangekondigd tijdens deze persconferentie werden later geformaliseerd in het Ministerieel Besluit van 23 maart 2020.³⁶ Teneinde het België mogelijk te maken te reageren op de coronapandemie, verleende de Kamer de regering op 27 maart 2020 voor een termijn van drie maanden bijzondere machten.³⁷ Het kernkabinet vormde samen met de vertegenwoordigers

²⁸ De Standaard, “CD&V verstrakt houding na ledenbevraging”, 9 maart 2020.

²⁹ Audiëntie van 9 maart 2020, <https://www.monarchie.be/nl/agenda/audientie-797>, geraadpleegd op 1 mei 2023.

³⁰ De Morgen, “De wereld draait niet om jou!': reconstructie van 4 knotsgekke politieke dagen”, 20 maart 2020.

³¹ *Ibid.*

³² Audiëntie van 16 maart 2020, <https://www.monarchie.be/nl/agenda/audientie-800>, geraadpleegd op 1 mei 2023.

³³ Audiëntie van 17 maart 2020, <https://www.monarchie.be/nl/agenda/eedaflegging-22>, geraadpleegd op 1 mei 2023.

³⁴ Sophie Wilmès, “Algemene beleidstoespraak van de regering”, 17 maart 2020, <https://www.sophiewilmes.be/nl/bevoegdheden-3/eerste-minister/algemene-beleidstoespraak-van-de-regering/>, geraadpleegd op 1 mei 2023.

³⁵ Zie Persconferentie naar aanleiding van de Nationale Veiligheidsraad, https://www.youtube.com/watch?v=sKmmV08R4_I&t=6056s.

³⁶ MB 23 maart 2020 houdende dringende maatregelen om de verspreiding van het coronavirus COVID-19 te beperken.

³⁷ Wet 27 maart 2020 die machtiging verleent aan de Koning om maatregelen te nemen in de strijd tegen de verspreiding van het coronavirus COVID-19 (I) (1) en (II) (1).

van de partijen die bijzondere machten verleenden een superkern. Die kwam elke zaterdag samen om de transparantie van de uitvoering van de bijzondere machten te garanderen.³⁸

De bedoeling was om op termijn een federale regering te vormen die beschikte over een parlementaire meerderheid.³⁹ Gezien er nog maar weinig nieuwe volmachtbesluiten genomen werden, was er geen meerderheid in de Kamer om de bijzondere machten te verlengen.⁴⁰ De laatste superkern vond plaats op 12 juni 2020⁴¹ en de bijzondere machten verstreken op 27 juni 2020. Om Wilmès II te vervangen, werden de onderhandeling terug gestart. Deze keer was het niet corona die voor een dynamische onderhandelings sfeer zorgde, maar de deadline van 17 september 2020 wanneer Sophie Wilmès beloofd had terug het vertrouwen te vragen van de Kamer. Op 4 september 2020 werden preformateurs Egbert Lachaert (Open Vld) en Conner Rousseau aangeduid.⁴² Gezien Lachaert op 8 september positief testte op het coronavirus konden er geen fysieke onderhandelingen plaatsvinden waardoor de deadline van 17 september 2020 niet langer haalbaar leek. De partijvoorzitters van de Vivaldi-piste, die door de preformateurs verkend werd, kwamen overeen om de deadline naar 1 oktober 2020 te verschuiven.⁴³ Op 23 september 2020 werden Alexander De Croo (Open Vld) en Paul Magnette aangesteld als formateur.⁴⁴ Op 1 oktober, de dag van de (verschoven) deadline, werd uiteindelijk de regering De Croo gevormd.⁴⁵

Tussen de val van de regering Michel I op 9 december 2018 en de verkiezingen van 26 mei 2019 lagen 168 dagen. Het duurde daarna nog 494 dagen vooraleer op 1 oktober 2020 de regering De Croo werd gevormd. Het mocht niet veel langer geduurd hebben, want op 17 november 2020 zou België zijn eigen wereldrecord verbroken hebben. In zijn geheel duurde het dus 662 dagen vooraleer België terug een échte volwaardige regering had. Dat is langer dan de 589 dagen die we nodig hadden in het geheel toen we het record braken. Vier van de vijf langste regeringsvormingen na verkiezingen in België hebben plaatsgevonden in de voorbije 20 jaar:

1988: Martens VIII: 148 dagen;

2008: Letorme I: 194 dagen;

³⁸ De Morgen, "De macht verschuift van de Kamer naar een 'superkern'", 23 maart 2020.

³⁹ Sophie Wilmès, "Algemene beleidstoespraak van de regering", 17 maart 2020, <https://www.sophiewilmes.be/nl/bevoegdheden-3/eerste-minister/algemene-beleidstoespraak-van-de-regering/>, geraadpleegd op 1 mei 2023.

⁴⁰ De Morgen, "Ook CD&V en PS niet enthousiast om volmachten te verlengen", 27 april 2020.

⁴¹ Het Nieuwsblad, "Superkern bereikt akkoord over nieuw pakket relancemaatregelen: belastingsverminderingen en 'corona-werkloosheid'", 12 juni 2020.

⁴² Audiëntie van 4 september 2020, <https://www.monarchie.be/nl/agenda/audientie-823>, geraadpleegd op 1 mei 2023.

⁴³ De Morgen, "Hebben we op 1 oktober een nieuwe federale regering?", 11 september 2020.

⁴⁴ Audiëntie van 23 september 2020, <https://www.monarchie.be/nl/agenda/audientie-828>, geraadpleegd op 1 mei 2023.

⁴⁵ Audiëntie van 1 oktober 2020, <https://www.monarchie.be/nl/agenda/eedaflegging-van-de-federale-regering>, geraadpleegd op 1 mei 2023.

2011: Di Rupo: 541 dagen;
2014: Michel I: 148 dagen;
2020: De Croo: 494 dagen.⁴⁶

Het is duidelijk dat dit niet langer een anomalie is, maar een trend. Vandaag wordt het probleem dan ook uitdrukkelijk erkend. In het regeerakkoord van 30 september 2020 staat: *“Lang aanslepende regeringsvormingen moeten in de toekomst vermeden worden. Met het oog op een vlottere regeringsvorming evalueren we de spelregels voor de vorming van een nieuwe federale regering, met bijvoorbeeld een formele deadline of een deblokkeringsmechanisme.”*⁴⁷

De regering gaf de twee ministers belast met institutionele hervormingen, Annelies Verlinden (CD&V) en David Clarinval (MR), de opdracht om een voorlopige lijst van te herziene grondwetsartikelen op te stellen.⁴⁸ Het ontwerp van verklaring tot herziening van de Grondwet zal op zijn minst de artikelen uit de voorlopige lijst bevatten.⁴⁹ Op 30 april 2021 heeft de regering een voorlopige lijst van grondwetsartikelen goedgekeurd.⁵⁰ Om een oplossing te bieden voor de lang aanslepende regeringsvormingen werden alvast de artikelen 46 en 96 van de Grondwet opgenomen. Aan deze artikelen wil de regering een lid toevoegen dat in een formele deadline of een deblokkeringsmechanisme voorziet.⁵¹ Wat daarmee bedoeld wordt is onduidelijk. Er wordt hierover geen verdere informatie verstrekt. De onderhandelingen over het regeerakkoord gebeuren achter gesloten deuren, maar veel valt af te leiden uit wat er tijdens die periode door de betrokken partijen in de media werd gezegd. Met een formele deadline wordt bedoeld dat er na een vastgelegde periode van drie tot zes maanden na de verkiezingen ingegrepen moet worden. Het lijkt alsof de regering voornamelijk nieuwe verkiezingen beoogd. Als

⁴⁶ DEVOS, C., Politicologie, les 1: inleiding + hoofdstuk 1, 12 februari 2020; Zie ook VERLEDEN, F., en GERARD, E., *De Belgische regeringen sinds 1831 : ministers, bevoegdheden, partijen : naslagwerk*, Brussel, ASP, 2022.

⁴⁷ Regering De Croo, “Regeerakkoord”, 30 september 2020, 83, https://www.belgium.be/nl/over_belgie/overheid/federale_overheid/federale_regering/beleid/regeerakkoord.

⁴⁸ *Ibid.* 79.

⁴⁹ Zie bijlage Belgische Senaat, “Regering bezorgt voorlopige lijst van te herziene grondwetbepalingen aan Senaat en Kamer”, 27 mei 2021, https://www.senate.be/event/20210527_institutional/20210527_institutional_nl.html#:~:text=Regering%20bezorgt%20voorlopige%20lijst%20van%20te%20herziene%20grondwetbepalingen%20aan%20Senaat%20en%20Kamer,-27%2F05%2F2021&text=De%20herziening%20van%20de%20Grondwet,tot%20herziening%20van%20de%20Grondwet.

⁵⁰ Ministerraad van 30 april 2021, “Eerste ontwerp van verklaring tot herziening van de grondwet”, 30 april 2021, <https://news.belgium.be/nl/eerste-ontwerp-van-verklaring-tot-herziening-van-de-grondwet>.

⁵¹ Zie bijlage Belgische Senaat, “Regering bezorgt voorlopige lijst van te herziene grondwetbepalingen aan Senaat en Kamer”, 27 mei 2021, https://www.senate.be/event/20210527_institutional/20210527_institutional_nl.html#:~:text=Regering%20bezorgt%20voorlopige%20lijst%20van%20te%20herziene%20grondwetbepalingen%20aan%20Senaat%20en%20Kamer,-27%2F05%2F2021&text=De%20herziening%20van%20de%20Grondwet,tot%20herziening%20van%20de%20Grondwet.

deblokkeringsmechanisme schijnt de regering een spiegelregering op het oog te hebben.⁵² Dat is een federale regering die de regionale regeringen spiegelt en dus bestaat uit dezelfde partijen.⁵³ Er zijn echter talloze andere suggesties gedaan om de regeringsvorming te versnellen en ze hebben niet exclusief betrekking op een herziening van artikel 46 en 96 van de Grondwet. Dit wordt verder in de masterproef besproken.⁵⁴ Hoe dan ook is het aan de ministers bevoegd voor Institutionele Hervormingen om hier werk van te maken.

In conclusie kan gesteld worden dat België het record voor langste regeringsvorming na verkiezingen in vreedstijd in handen heeft. De laatste regeringsvorming past in een trend van de voorbije 20 jaar waar regeringsvormingen lang hebben geduurd. Het succes in de peilingen van extreemrechts in Vlaanderen en extreemlinks in Wallonië⁵⁵ voorspelt geen snelle regeringsvorming na de verkiezingen van 2024.⁵⁶ Het is dan ook van prioritair belang om dit de juridische aandacht te geven die het verdient, maar vooralsnog niet gekregen heeft.

1.2. Onderzoeksdoel

Met mijn onderzoek wil ik het kaf van het koren scheiden. Er worden heel wat mechanismen voorgesteld om de Belgische federale regeringsvorming te versnellen, maar ze worden niet getoetst aan de politicologische literatuur omtrent de factoren die de snelheid van regeringsvorming beïnvloeden. Daarbovenop is er in de literatuur amper iets geschreven over hoe de mechanismen juridisch geïmplementeerd kunnen worden. Mijn onderzoek heeft een intellectueel karakter, omdat het tracht deze kennisleemte aan te pakken. Er zijn eveneens praktische redenen om mijn onderzoek te voeren. Mijn onderzoek suggereert immers oplossingen voor de federale impasse die België al een twintigtal jaar plaagt. In essentie is het doel van mijn onderzoek evaluatief.⁵⁷

⁵² Zie o.a. De Standaard, "Hoe vormen we sneller een federale regering?", 8 januari 2021 en De Morgen, "Regering zet deur open voor grootschalige staatshervorming: 'echt problematisch'", 30 april 2021.

⁵³ Zie *infra* "4.6.1.3. Deblokkeringsmechanisme".

⁵⁴ Zie *infra* "4. Mechanismen om de regeringsvorming te versnellen en de juridische implementatie ervan".

⁵⁵ Het Laatste Nieuws, "DE GROTE PEILING. Slechtste resultaat voor Open Vld ooit, Vlaams Belang blijft de grootste partij van Vlaanderen", 9 juni 2023.

⁵⁶ Deze redenering kan intuïtief gemaakt worden, maar wordt verder in deze masterproef onderbouwd. Zie *infra* "3.2.1.3. De Winter & Dumont (2008): Onzekerheid of complexiteit?".

⁵⁷ MORTELMANS, D., *Handboek kwalitatieve onderzoeksmethoden*, Leuven, Acco, 2009, 96.

1.3. Onderzoeksvraag

Voortvloeiend uit de voormelde problematiek luidt mijn centrale onderzoeksvraag als volgt: “Welke mechanismen zouden de federale regeringsvorming kunnen versnellen en wat zijn de implicaties om ze juridisch te implementeren?”

Om de centrale onderzoeksvraag te beantwoorden en mijn masterproef te structureren, heb ik de vraag onderverdeeld in de volgende deelvragen:

- Hoe wordt de Belgische federale regering gevormd?
- Welke factoren beïnvloeden de snelheid van regeringsvorming?
- Welke mechanismen zouden de Belgische federale regeringsvorming kunnen versnellen?
- Hoe kunnen de mechanismen juridisch geïmplementeerd worden?

1.4. Onderzoeksmethode

Mijn onderzoek is dogmatisch, gezien het sterk gebaseerd is op de bestaande literatuur. Ik focus mij niet alleen op het analyseren van en redeneren over juridisch bronnen, maar bekijk ook politicologische bronnen en media. Het is mijn ambitie om de literatuur op een logische en consistente manier te synthetiseren, herorganiseren en analyseren. Op die manier wil ik aan de bestaande analyses zelf iets toevoegen. Waar bronnen beperkt zijn zal ik wat ik schrijf onderbouwen met mijn eigen gedegen logische redenering. Hierna geef ik per deelvraag enkele toelichtingen.

De Belgische federale regeringsvorming wordt stevast beschreven in handboeken grondwettelijk recht, maar krijgt voor het overige in de juridische literatuur weinig aandacht. Het is niet geheel onverwacht dat er zo weinig juridische literatuur over bestaat. De regels zijn voornamelijk ongeschreven. De Belgische federale regeringsvorming berust namelijk op gewoonten en gebruiken. Vandaar is het ook interessant om de politicologische literatuur te raadplegen dat verder kijkt dan het juridische. Jammer genoeg kijken politici eerder naar welke regeringen gevormd worden, dan naar hoe regeringen gevormd worden. Ze leggen met andere woorden de nadruk op de uitkomst, niet op het proces. De combinatie van juridische en politicologische literatuur zou een uitgebreider en diepgaander beeld moeten weergeven van hoe de Belgische federale regering wordt gevormd.

Juridische literatuur omtrent de factoren die de snelheid van de regeringsvorming beïnvloeden bestaat niet. Deze problematiek wordt vrijwel exclusief onderzocht door politici. Zoals voormeld houdt politologie zich voornamelijk bezig met de uitkomst van regeringsvormingen,

minder met het proces. Bijgevolg krijgt ook de snelheid van regeringsvormingen weinig aandacht. Hoewel de eerste studie hieromtrent al dateert van 1998,⁵⁸ is het onderzoek nog maar beperkt ontwikkeld. Niet alleen zijn er weinig studies, ook zijn er enkele kritische bedenkingen over te maken. Er moet dus nauwkeurig nagegaan worden welke conclusies eruit getrokken kunnen worden. Hoe dan ook zullen de door de politicologische literatuur geïdentificeerde factoren, kritisch geanalyseerd worden.

Er worden heel wat mechanismen om de Belgische federale regeringsvorming te versnellen voorgesteld. Enerzijds door politici, anderzijds door politicologen en juristen. Ze zijn echter nog niet onderzocht in het licht van de door de politicologen geïdentificeerde factoren. Eerst zal onderzocht worden welke mechanismen worden voorgesteld. Vervolgens zullen de mechanismen conceptueel omschreven worden. Wanneer mogelijk zal er verwezen worden naar illustraties uit het buitenland. Als er normatieve voorstellen bestaan, dan zal ik deze weergeven. Ten slotte zullen de mechanismen geëvalueerd worden door ze in concreto te toetsen aan de geïdentificeerde factoren.

De politicologische literatuur biedt inzicht in de factoren die de snelheid van de regeringsvorming beïnvloeden. Hoewel inzicht in deze factoren kan helpen om het probleem beter te begrijpen, biedt het op zichzelf geen oplossing. Er kunnen echter wel oplossingen uit worden afgeleid. De evaluatie van de mechanismen blijft dus in een zekere zin speculatief.

Er wordt zelden beschreven hoe de voorgestelde mechanismen juridisch geïmplementeerd kunnen worden. Ik zal voornamelijk zelf moeten nagaan welke wetgeving al dan niet moet worden aangepast.

2. De Belgische federale regeringsvorming

2.1. In de Grondwet

2.1.1. De Koning benoemt en ontslaat zijn ministers

Overeenkomstig artikel 96, eerste lid, van de Grondwet, benoemt en ontslaat de Koning zijn ministers. Artikel 96, eerste lid, van de Grondwet is sinds de goedkeuring door het Nationaal Congres in 1831 nooit gewijzigd.⁵⁹ Reeds in het ontwerp van de Grondwetscommissie bepaalde

⁵⁸ DIERMEIER, D. en VAN ROOZENDAAL, P., "The Duration of Cabinet Formation Processes in Western Multi-Party Democracies", *British Journal of Political Science* 1998.

⁵⁹ BEHRENDT, C., VRANCKEN, M., en ALEN, A., *Beginselen van het Belgisch staatsrecht*, Brugge, Die Keure, 2022, 325.

artikel 48: “Le chef de l’Etat nomme et révoque ses ministres.”⁶⁰ In de loop der tijd is het persoonlijke beslissingsaandeel van de Koning echter wel veranderd. Hoewel artikel 96, eerste lid, van de Grondwet doet vermoeden dat de Koning de bevoegdheid heeft om ministers te benoemen en ontslaan, kan deze bevoegdheid niet als een persoonlijk recht van de Koning worden beschouwd. Vandaag de dag is de vorming van de federale regering bijna uitsluitend het gevolg van onderhandelingen tussen de leiders van verschillende politieke partijen.⁶¹ De Grondwet bepaalt slechts dat de Koning de benoemings- en ontslagbesluiten moet tekenen.⁶²

2.2. In de praktijk

2.2.1. Grondwettelijke gewoonten en gebruiken

De Grondwet wijdt maar één zin aan de vorming van de regering. Het regeringsvormingsproces is dus niet omvat in strikte grondwettelijke regels, maar wordt beheerst door grondwettelijke gewoonten en gebruiken.⁶³ Grondwettelijke gewoonten zijn regels die naar voren treden ingevolge een ononderbroken en overeenstemmende reeks van rechtshandelingen die door de gestelde machten zijn verricht, in de overtuiging dat die handelingen voor rechtmatig en wettig moeten gehouden worden.⁶⁴ Een grondwettelijke gewoonte kan nooit afbreuk doen aan een geschreven grondwettelijke regel en heeft enkel een aanvullend karakter.⁶⁵ Dit betekent dat een wijziging van de geschreven Grondwet een einde kan maken aan een grondwettelijke gewoonte.⁶⁶ Men mag daarbij niet vergeten dat een grondwettelijke gewoonte slechts blijft bestaan zolang de overtuiging blijft bestaan dat de handeling voor rechtmatig en wettig moet gehouden worden. Een grondwettelijke gewoonte onderscheidt zich van een grondwettelijk gebruik doordat het een juridische verplichting inhoudt.⁶⁷ Er kan van een juridische verplichting gesproken worden wanneer de gevestigde handeling een logisch en noodzakelijke gevolg is van de beginselen vervat in de geschreven Grondwet en wanneer die handeling een noodzakelijke voorwaarde vormt voor

⁶⁰ HUYTTENS, E., *Discussions du Congrès National de Belgique (1830-1831)*, Bruxelles, Société typographique belge, 1844, 45.

⁶¹ Zie BEHRENDT, C., VRANCKEN, M., en ALEN, A., *Beginselen van het Belgisch staatsrecht*, Brugge, Die Keure, 2022, 325-331 en BORTELS, H., “Artikel 96” in DALLE, B., *Duiding Federale Staatsstructuur*, Larcier, 2018, 94-98.

⁶² VELAERS, J., *De Grondwet - Een artikelsgewijze commentaar. Deel II - De machten (de federale staat, de gemeenschappen en de gewesten)*, Brugge, Die Keure, 2019, 449.

⁶³ SOTTIAUX, S., *Grondwettelijk recht*, Mortsel, Intersentia, 2021, 174.

⁶⁴ MAST, A. en DUJARDIN, J., *Overzicht van het Belgisch Grondwettelijk Recht*, Brussel, Story-Scientia, 1987, 96.

⁶⁵ GANSHOF VAN DER MEERSCH, W.J., *Pouvoir de fait et règle de droit dans le fonctionnement des institutions politiques*, Brussel, Bruylant, 1986, 158.

⁶⁶ VANDE LANOTTE, J., GOEDERTIER, G., HAECK, Y., GOOSENS, J. en DE PELSMAEKER, T., *Belgisch publiekrecht*, Brugge, Die Keure, 2015, 150.

⁶⁷ UYTENDAELE, M., “La coutume constitutionnelle dans le droit public belge contemporain” in X, *Receuil de la Société Jean Bodin pour l’histoire comparative des institutions*, L. IV, De Boeck Universiteit, 1989, 397.

het goed functioneren van de instellingen.⁶⁸ Grondwettelijke gewoonten zijn juridisch afdwingbaar. Grondwettelijke gebruiken kunnen aanleiding geven tot politieke problemen, maar niet tot juridische sancties.⁶⁹ In deze context behoudt de Koning een cruciale rol. Hij initieert, faciliteert en begeleidt het proces.⁷⁰ Hij dient zich daarin neutraal op te stellen.⁷¹

2.2.2. De stappen van de regeringsvorming

De regeringsvorming is gebaseerd op gevestigde praktijken. Deze praktijken zijn gevormd in functie van de omstandigheden en vatbaar voor verandering. Alleen het doel ligt vast: zo vlug mogelijk een duurzame regering vormen.⁷² Systematisch worden er echter wel bepaalde stappen doorlopen.

2.2.2.1. Ontslagnemende regering

Door ontslag te nemen maakt de oude regering plaats voor de vorming van een nieuwe regering. Dit kan dan ook gezien worden als het startschot van de regeringsvorming. Politieke partijen kunnen al op voorhand afspraken maken in een voorakkoord, maar zelfs dan kan aan het ontslag van de regering niet voorbij worden gegaan. Het ontslag kan vrijwillig of gedwongen gebeuren. Er bestaat ook één specifieke uitzondering waar er geen ontslagnemende regering vereist is: een gewijzigde regering.

2.2.2.1.1. Vrijwillig

2.2.2.1.1.1. Verkiezingen

Het is een grondwettelijk gebruik dat de eerste minister de dag na de federale parlementsverkiezingen naar het Koninklijk Paleis gaat om de Koning het ontslag van de regering aan te bieden.⁷³ De achterliggende reden is het naleven van de wilsuïting van de kiezer.⁷⁴ Het is

⁶⁸ *Ibid.*, 399

⁶⁹ VANDE LANOTTE, J., GOEDERTIER, G., HAECK, Y., GOOSENS, J. en DE PELSMAEKER, T., *Belgisch publiekrecht*, Brugge, Die Keure, 2015, 150-151.

⁷⁰ VELAERS, J., *De Grondwet - Een artikelsgewijze commentaar. Deel II - De machten (de federale staat, de gemeenschappen en de gewesten)*, Brugge, Die Keure, 2019, 449.

⁷¹ SOTTIAUX, S., *Grondwettelijk recht*, Morsel, Intersentia, 2021, 174.

⁷² VELAERS, J., *De Grondwet - Een artikelsgewijze commentaar. Deel II - De machten (de federale staat, de gemeenschappen en de gewesten)*, Brugge, Die Keure, 2019, 449.

⁷³ BEHRENDT, C., VRANCKEN, M., en ALEN, A., *Beginselen van het Belgisch staatsrecht*, Brugge, Die Keure, 2022, 331 en VANDE LANOTTE, J., GOEDERTIER, G., HAECK, Y., GOOSENS, J. en DE PELSMAEKER, T., *Belgisch publiekrecht*, Brugge, Die Keure, 2015, 956.

⁷⁴ UYTENDAELE, M., *Trente leçons de droit constitutionnel*, Limal, Anthemis, 2014, 452.

belangrijk om een onderscheid te maken tussen het officieus (informeel) en het officieel (formeel) ontslag van de regering. Wanneer de Koning het ontslag officieus aanvaardt, wordt de ontslagnemende regering belast met de afhandeling van de lopende zaken. De Koning doet niets anders dan een intentie uiten. Om de vereiste continuïteit van de openbare dienst te waarborgen, wordt het ontslag van de regering slechts officieel aanvaard op het moment dat de nieuwe regering wordt benoemd. Het officieus ontslag neemt de vorm aan van een mededeling van het Koninklijk Paleis. Het officieel ontslag daarentegen neemt de vorm aan van een koninklijk besluit.⁷⁵

2.2.2.1.1.2. Interne conflicten

Wanneer een regering zich omwille van interne conflicten in crisis bevindt, kan de eerste minister naar het Koninklijk Paleis gaan om de Koning het ontslag van de regering aan te bieden. De eerste minister is de enige die dat kan doen. Individueel kan hij geen ontslag nemen, omdat zijn ontslag automatisch leidt tot het collectief ontslag van de regering.⁷⁶ De Koning heeft drie opties: hij kan het ontslag in beraad houden, aanvaarden of weigeren. Wanneer de Koning het ontslag in beraad houdt, krijgt de regering nog wat tijd – maximum enkele dagen – om de crisis te bezweren. Daarna beslist de Koning om het ontslag te aanvaarden of te weigeren. Als de Koning het ontslag officieus aanvaardt, wordt de ontslagnemende Regering belast met de afhandeling van de lopende zaken. Het officieus ontslag leidt niet noodzakelijk tot een officieel ontslag. De Koning kan het officieel ontslag alsnog weigeren. Daartoe zal hij een koninklijk besluit moeten uitvaardigen. Dit is enkel logisch als de regeringscrisis in de tussentijd bezworen is. De Koning kan ook het ontslag weigeren, maar dat zou heel controversieel zijn. De regering zou dan op post moeten blijven. Enkel de aanvaarding of weigering van het officieel ontslag gebeurt bij koninklijk besluit. Het overige wordt bekendgemaakt via mededelingen van het Koninklijk Paleis.⁷⁷

2.2.2.1.2. Gedwongen

2.2.2.1.2.1. Constructieve moties

Overeenkomstig artikel 96, tweede lid, van de Grondwet biedt de regering haar ontslag aan wanneer de Kamer van volksvertegenwoordigers, bij volstreekte meerderheid van haar leden, constructief een motie van wantrouwen aanneemt of constructief een motie van vertrouwen verwerpt. De motie van wantrouwen is constructief wanneer de Kamer niet alleen haar vertrouwen ontnemt aan de regering, maar tegelijkertijd een opvolger voor de eerste minister

⁷⁵ BEHRENDT, C., VRANCKEN, M., & ALEN, A., *Beginnelsen van het Belgisch staatsrecht*, Brugge, Die Keure, 2022, 371-373.

⁷⁶ *Ibid.*, 339.

⁷⁷ *Ibid.*, 370-375.

voor benoeming aan de Koning voordraagt.⁷⁸ De verwerping van de motie van vertrouwen is constructief wanneer de Kamer binnen drie dagen na het verwerpen, via een motie van voordracht, een opvolger voor de eerste minister voor benoeming aan de Koning voordraagt.⁷⁹ Over moties van vertrouwen en wantrouwen kan slechts gestemd worden na verloop van achtenveertig uur, volgend op de indiening van de motie.⁸⁰ De Koning is verplicht het ontslag te aanvaarden en de voorgedragen opvolger tot eerste minister te benoemen. Eigenlijk gaat het om een kandidaat-eerste minister, een formateur, die belast wordt met de vorming van een nieuwe regering.⁸¹ De Koning is niet toegestaan om parallelle initiatieven te ontwikkelen.⁸² De voorgedragen eerste minister zal slechts door de Koning tot eerste minister benoemd worden wanneer hij een regering heeft gevormd.⁸³ Artikel 96, tweede lid van de Grondwet bepaalt niet wat er dient te gebeuren indien de voorgedragen eerste minister daar niet in slaagt. In de parlementaire voorbereiding is de volgende oplossing naar voor geschoven. De hypothese waarin de door de Kamer voorgedragen eerste minister niet slaagt in zijn opdracht, moet worden gelijkgesteld met de hypothese waarin de Kamer geen opvolger voor de eerste minister heeft voorgedragen. Men dient dan immers vast te stellen dat de Kamer geen echt alternatief heeft geboden en dat de motie van vertrouwen niet op een constructieve wijze werd verworpen of dat de motie van wantrouwen niet op een constructieve wijze werd aangenomen.⁸⁴ Wanneer de motie van wantrouwen of de verwerping van de motie van vertrouwen niet constructief is, dan is de regering niet verplicht haar ontslag aan te bieden. In de praktijk zal de regering wel haar ontslag aanbieden, omdat regeren zonder het vertrouwen van het parlement niet houdbaar is.⁸⁵ Daarbovenop heeft de Koning in dat geval het recht de Kamer te ontbinden.⁸⁶

2.2.2.1.3. Gewijzigde regering

Het is een grondwettelijke gewoonte dat een nieuwe regering het vertrouwen vraagt aan de Kamer.⁸⁷ Deze verplichting geldt voor elke nieuwe regering ongeacht de manier waarop die tot stand komt. Een regering kan haar programma en/of haar samenstelling wijzigen. Niet elke wijziging impliceert evenwel dat er van een nieuwe regering sprake is. Dat is alleen het geval wanneer de wijziging dermate ingrijpend is dat er redelijke twijfel bestaat of de gewijzigde regering

⁷⁸ Art. 137, eerste lid Kamerreglement.

⁷⁹ Art. 136, eerste lid Kamerreglement.

⁸⁰ Art. 46, tweede lid Gw.

⁸¹ *Parl.St.* Kamer 1992-93, nr. 729/7, 10, 17, 20, 25, 30.

⁸² *Ibid.*, 31.

⁸³ Verslag, *Parl.St.* Kamer, 1992-93, nr. 729/7, 17.

⁸⁴ Verslag, *Parl.St.* Senaat, 1991-92, nr. 100-39/2°, 6-8.

⁸⁵ DEVOS, C., *Een plattegrond van de macht: inleiding tot politiek en politieke wetenschappen*, Gent, Academia Press, 2019, 411-412.

⁸⁶ Art. 46, eerste lid Gw.

⁸⁷ VELAERS, J., *De Grondwet - Een artikelsgewijze commentaar. Deel II - De machten (de federale staat, de gemeenschappen en de gewesten)*, Brugge, Die Keure, 2019, 452.

nog over hetzelfde, eerder verleend, vertrouwen beschikt. De regering dient dan die twijfel weg te nemen door zich opnieuw voor de Kamer te presenteren en het vertrouwen te vragen.⁸⁸ Op die manier kan er dus een nieuwe regering gevormd worden zonder dat de oude regering haar ontslag neemt.

2.2.2.2. Koninklijke raadplegingen

Na het ontslag van de regering gaat de Koning aan de hand van raadplegingen zich inlichten over de huidige politieke situatie. De Koning moet via de raadplegingen te weten komen welke mogelijkheden er bestaan om een regering te vormen. Dit impliceert dat de partijen aan de Koning meedelen of zij kandidaat zijn voor de regering, dan wel of zij de oppositierol verkiezen. Daarenboven moeten zij hun voorkeur ten aanzien van mogelijke coalitiepartners bekendmaken.⁸⁹ De opgebouwde informatie moet hem uiteindelijk in staat stellen om een formateur aan te duiden met een redelijke kans op succes.⁹⁰

De Koning bepaalt autonoom wie hij raadpleegt,⁹¹ maar doorgaans hebben de raadplegingen een vast patroon. De Koning praat achtereenvolgens met de uittredende eerste minister, de voorzitters van de Kamer en de Senaat en de partijvoorzitters. Soms blijft het daar niet bij en worden nog andere politici of hoofdfiguren uit economische of sociale kringen gehoord.⁹²

De raadplegingen worden gehouden op het Paleis te Brussel of op het Kasteel te Laken. Meestal duren de gesprekken een half uur à drie kwartier.⁹³ Van de raadplegingen wordt geen officieel document opgesteld, maar de feiten worden gepubliceerd via een mededeling van het Koninklijk Paleis.⁹⁴ Daarin wordt bijvoorbeeld melding gemaakt van het uur waarop bepaalde personen ontvangen zijn.⁹⁵

⁸⁸ VELAERS, J., *De Grondwet - Een artikelsgewijze commentaar. Deel II - De machten (de federale staat, de gemeenschappen en de gewesten)*, Brugge, Die Keure, 2019, 454.

⁸⁹ LEMMENS, P., "De raadplegingen van de Koning bij het begin van een regeringscrisis", *Jura Falc.* 1976-1977, 407-426.

⁹⁰ RIMANQUE, K. en WOUTERS, M., "Het optreden van de koning in België, in het bijzonder tijdens regeringscrisis", *Res Publica* 1991, 124.

⁹¹ VELAERS, J., *De Grondwet - Een artikelsgewijze commentaar. Deel II - De machten (de federale staat, de gemeenschappen en de gewesten)*, Brugge, Die Keure, 2019, 449.

⁹² RIMANQUE, K. en WOUTERS, M., "Het optreden van de koning in België, in het bijzonder tijdens regeringscrisis", *Res Publica* 1991, 124.

⁹³ LEMMENS, P., "De raadplegingen van de Koning bij het begin van een regeringscrisis", *Jura Falc.* 1976-1977, 407-415.

⁹⁴ DE CROMBRUGGHE, A., "De geboorte van een nationale regering", *Jura Falc.* 1983-1984, 41.

⁹⁵ LEMMENS, P., "De raadplegingen van de Koning bij het begin van een regeringscrisis", *Jura Falc.* 1976-1977, 407-415.

2.2.2.3. Informateurs, koninklijke opdrachthouders en initiatiefnemers

Na de raadplegingen kan de Koning een informateur aanduiden. De informateur bouwt verder op de informatie verworven uit de raadplegingen en verkent de mogelijke coalities. Hij brengt hierover regelmatig verslag uit aan de Koning.⁹⁶ Soms is bijkomende informatie echter niet nodig. Bijvoorbeeld wanneer de verkiezingsuitslag heel duidelijk is. Dan kan de Koning meteen een formateur aanstellen.⁹⁷ Bij moeizame regeringsvormingen, die vandaag eerder regel dan uitzondering zijn, kan de Koning naast de informateur andere koninklijke opdrachthouders aanduiden. De titel van de koninklijke opdrachthouder is niet van belang,⁹⁸ maar het kan wel iets onthullen over de inhoud van de opdracht. Zo heeft een bemiddelaar bijvoorbeeld tot taak meningsverschillen tussen partijen te overbruggen en gemeenschappelijke grond te vinden. Naast een bemiddelaar werd in het verleden o.a. een verkenners, een verduidelijker en een onderhandelaar uitgezonden.⁹⁹ De grootste politieke obstakels moeten in deze fase overwonnen worden, zodat de weg wordt vrijgemaakt voor de formateur om een regering te vormen.

De Koning bepaalt autonoom wie hij aanstelt en wat de opdracht is.¹⁰⁰ Maar ook de politiek is autonoom.¹⁰¹ Partijvoorzitters kunnen niets opgedrongen worden en kunnen zelf ook initiatieven nemen. In het laatste geval wordt er gesproken van initiatiefnemers. Voorbeelden hiervan, in de voorbije regeringsvorming, zijn de “snuffelronde” van Magnette en Rousseau en de “drie koningen” Bouchez (MR), Coens en Lachaert. Bijzonder was dat de Koning niemand kon aanduiden. Wilmès II was op dat moment geen ontslagnemende regering. Volgens Uyttendaele kon Sophie Wilmès nog steeds als formateur gezien worden, omdat haar regering voor de onderwerpen buiten de coronacrisis zich nog steeds in lopende zaken bevond.¹⁰²

De aanduiding van informateurs of koninklijke opdrachthouders gebeurt zonder officiële documenten, maar wordt bekendgemaakt via een mededeling van het Koninklijk Paleis.¹⁰³ Hoe enger de opdracht, hoe meer de neutraliteit van de Koning in het gedrang komt. Informateurs en koninklijke opdrachthouders worden gekozen op basis van hun diplomatieke vaardigheden en het

⁹⁶ DE CROMBRUGGHE, A., “De geboorte van een nationale regering”, *Jura Falc.* 1983-1984, 43.

⁹⁷ VANDE LANOTTE, J., BRACKE, S. en GOEDERTIER, G., *België voor beginners: wegwijs in het Belgisch labyrint*, Brugge, Die Keure, 2021, 76.

⁹⁸ RIMANQUE, K. en WOUTERS, M., “Het optreden van de koning in België, in het bijzonder tijdens regeringscrisisen”, *Res Publica* 1991, 124.

⁹⁹ VELAERS, J., *De Grondwet - Een artikelsgewijze commentaar. Deel II - De machten (de federale staat, de gemeenschappen en de gewesten)*, Brugge, Die Keure, 2019, 451.

¹⁰⁰ RIMANQUE, K. en WOUTERS, M., “Het optreden van de koning in België, in het bijzonder tijdens regeringscrisisen”, *Res Publica* 1991, 125.

¹⁰¹ VELAERS, J., *De Grondwet - Een artikelsgewijze commentaar. Deel II - De machten (de federale staat, de gemeenschappen en de gewesten)*, Brugge, Die Keure, 2019, 451.

¹⁰² Zie VERSCHULDEN, W., *De doodgravers van België*, s.l., MediaNation NV, 2021, 190-213.

¹⁰³ DE CROMBRUGGHE, A., “De geboorte van een nationale regering”, *Jura Falc.* 1983-1984, 43.

vertrouwen dat ze genieten bij de verschillende partijen. Ze handelen voor de Koning, niet voor hun partij of eigen belang.¹⁰⁴

2.2.2.4. *Formateur*

Inmiddels liggen al een aantal duidelijk pistes op tafel. De Koning stelt een formateur aan belast met het opstellen van het regeerakkoord en het samenstellen van de regering. Dit is een grondwettelijke gewoonte die al bij de eerste regeringsvorming door Leopold I in 1831 ontstond.¹⁰⁵ De formateur brengt regelmatig verslag uit over zijn vooruitgang aan de Koning. Wanneer de formateur slaagt, wordt hij nadien meestal eerste minister.¹⁰⁶ De aanstelling van een formateur gebeurt zonder officiële documenten, maar wordt bekendgemaakt via een mededeling van het Koninklijk Paleis.¹⁰⁷

2.2.2.5. *Regeerakkoord*

De formateur leidt de onderhandelingen tussen de politieke partijen. Op dit punt is het reeds duidelijk wie de coalitiepartners zullen zijn en wie de oppositie zal vormen. De partijleiders treden naar de voorgrond en nemen plaats aan de onderhandelingstafel.¹⁰⁸ Als de formateur erin slaagt zijn opdracht succesvol te voltooien, sluiten de partijen een regeerakkoord. Dit akkoord omvat de afspraken die ze met elkaar maken voor het regeringswerk gedurende de komende legislatuur. Hoewel het regeerakkoord zelf geen juridische waarde heeft, vormt het de basis voor de verdere ontwikkeling van het beleid, waaronder nieuwe wetten, wijzigingen van bestaande wetten en uitvoeringsbesluiten.¹⁰⁹

2.2.2.6. *Partijcongressen*

Vervolgens wordt het regeerakkoord aan de partijcongressen - de hoogste besluitvormingsinstanties binnen elke partij - van de betrokken partijen voorgelegd ter goedkeuring. Op die manier vragen de partijleiders aan hun basis of ze het regeerakkoord steunen. Een regeerakkoord wordt in principe nooit door de achterban afgekeurd.¹¹⁰

¹⁰⁴ DE CROMBRUGGHE, A., "De geboorte van een nationale regering", *Jura Falc.* 1983-1984, 43.

¹⁰⁵ VELAERS, J., *De Grondwet - Een artikelsgewijze commentaar. Deel II - De machten (de federale staat, de gemeenschappen en de gewesten)*, Brugge, Die Keure, 2019, 451.

¹⁰⁶ MOONEN, T. en RIEMSLAGH, J., *Staatsrecht*, 2022, 138.

¹⁰⁷ DE CROMBRUGGHE, A., "De geboorte van een nationale regering", *Jura Falc.* 1983-1984, 44.

¹⁰⁸ *Ibid.*, 45.

¹⁰⁹ MOONEN, T. en RIEMSLAGH, J., *Staatsrecht*, 2022, 138.

¹¹⁰ DEVOS, C., *Een plattegrond van de macht: inleiding tot politiek en politieke wetenschappen*, Gent, Academia Press, 2019, 407.

2.2.2.7. Samenstelling regering

Na het opstellen van het regeerakkoord onderhandelen de regeringspartijen over de samenstelling van de regering.¹¹¹ De regering bestaat uit ministers en staatssecretarissen.

2.2.2.7.1. Ministers

Alleen Belgen kunnen minister zijn.¹¹² Geen lid van de koninklijke familie kan minister zijn.¹¹³ Al degenen die desgevallend in aanmerking komen voor de troonopvolging worden als “leden van de koninklijke familie” beschouwd.¹¹⁴ Ook de echtgenoten van de potentiële troonopvolgers.¹¹⁵ De ministers vormen samen de ministerraad. De ministerraad telt ten hoogste 15 leden.¹¹⁶ Door het aantal ministers binnen redelijke perken te houden, wou de grondwetgever bijdragen aan het vertrouwen van de burger in de politiek.¹¹⁷

De ministerraad telt, de eerste minister eventueel uitgezonderd, evenveel Nederlandstalige als Franstalige ministers.¹¹⁸ Op die manier wordt het evenwicht tussen de twee grote gemeenschappen van het land gewaarborgd. De vraag rijst hoe men bepaalt of een minister Nederlandstalig dan wel Franstalig is. Voor parlementsleden is de taalgroep waartoe zij behoren bepalend. Voor niet-parlementsleden moet een beoordeling in concreto gebeuren. De taal van de partij die de minister voordraagt, is wellicht het meest relevant.¹¹⁹ Een Duitstalige minister moet niet in aanmerking genomen worden voor de regel van pariteit.¹²⁰ Er is daar nog geen precedent van, maar hij zou eventueel als “Duitstalig lid van de regering” kunnen voorgesteld worden.¹²¹ De

¹¹¹ VANDE LANOTTE, J., BRACKE, S. en GOEDERTIER, G., *België voor beginners: wegwijs in het Belgisch labyrint*, Brugge, Die Keure, 2021, 77.

¹¹² Art. 97 Gw.

¹¹³ Art. 98 Gw.

¹¹⁴ HUYTTENS, E., *Discussions du Congrès National de Belgique (1830-1831)*, Bruxelles, Société typographique belge, 1844, 90.

¹¹⁵ *Hand. Senaat*, 2000-2001, 11 juni 2001, vraag nr. 1342 van de heer Van Quikenborne.

¹¹⁶ Art. 99, eerste lid Gw.

¹¹⁷ Verslag, *Parl.St. Kamer*, 1992-93, nr. 729/7, 2.

¹¹⁸ Art. 99, tweede lid Gw.

¹¹⁹ Zie VELAERS, J., *De Grondwet - Een artikelsgewijze commentaar. Deel II - De machten (de federale staat, de gemeenschappen en de gewesten)*, Brugge, Die Keure, 2019, 491-492 en BEHRENDT, C., VRANCKEN, M., en ALEN, A., *Beginselen van het Belgisch staatsrecht*, Brugge, Die Keure, 2022, 334-336.

¹²⁰ VELAERS, J., *De Grondwet - Een artikelsgewijze commentaar. Deel II - De machten (de federale staat, de gemeenschappen en de gewesten)*, Brugge, Die Keure, 2019, 494.

¹²¹ BEHRENDT, C., VRANCKEN, M., en ALEN, A., *Beginselen van het Belgisch staatsrecht*, Brugge, Die Keure, 2022, 335.

pariteitsregel impliceert niet dat de regering het vertrouwen dient te hebben van een meerderheid in beide taalgroepen.¹²²

De taalpariteit moet behouden blijven. De Raad van State, afdeling Administratie, heeft hieromtrent twee belangrijke adviezen uitgebracht. Het eerste advies van 24 januari 1978 handelt over de gevolgen van afwezigheid van een minister en de rechtsgeldigheid van de beraadslagingen.¹²³ Het tweede advies van 3 april 1980 betreft de gevolgen van ontslag van de regering.¹²⁴ Twee hypothesen moeten onderscheiden worden. De eerste hypothese is de tijdelijke afwezigheid van een minister, bijvoorbeeld door ziekte. Dit heeft geen gevolgen voor de rechtsgeldigheid van de beraadslagingen in de ministerraad, omdat het geen weerslag heeft op de paritaire samenstelling van de ministerraad. De tweede hypothese is het overlijden of ontslag van een minister. Dit kan wel een weerslag hebben op de paritaire samenstelling van de ministerraad. Indien de pariteit is verbroken, dan moet dit zo vlug mogelijk hersteld worden.¹²⁵ Zolang zulks niet gebeurt, kan de Ministerraad toch geldig beraadslagen. Sanctioneren met ongeldigheid zou niet opportuun zijn. De continuïteit van het bestuur weegt zwaarder door. Politieke sancties daarentegen zijn aangewezen. De leden van de taalkundige minderheidsgroep kunnen bijvoorbeeld ontslag nemen en zo een einde maken aan de regering. Het is dus in eerste plaats aan de leden van de ministerraad om te oordelen of de beslissingen van de niet paritair samengestelde ministerraad aanvaardbaar zijn. Het parlement krijgt het laatste woord.¹²⁶

De ministerraad telt personen van verschillend geslacht.¹²⁷ Deze regel dient de gelijkheid tussen mannen en vrouwen te bevorderen, maar wordt bekritiseerd omdat het een zeer laag quotum oplegt. Minstens één vrouw (of minstens één man) moet door de Koning tot minister benoemd worden.¹²⁸ Het genderquotum moet behouden blijven. Bij afwezigheid, overlijden of ontslag van een minister die voor het vereiste genderquotum zorgde, gelden dezelfde principes als bij de taalpariteit.¹²⁹

¹²² *Ibid.*

¹²³ Adv.RvS, afdeling administratie, 24 januari 1978, *TBP*, 89-91.

¹²⁴ Adv.RvS, afdeling administratie, 3 april 1980, *AP(T)*, 266-269.

¹²⁵ Cf. de benoeming van Pieter De Crem en Phillipe De Backer na het ontslag van de N-VA-excellenties, zie *supra*.

¹²⁶ VELAERS, J., *De Grondwet - Een artikelsgewijze commentaar. Deel II - De machten (de federale staat, de gemeenschappen en de gewesten)*, Brugge, Die Keure, 2019, 494-495.

¹²⁷ Art. 11bis, tweede lid Gw.

¹²⁸ VELAERS, J., *De Grondwet - Een artikelsgewijze commentaar. Deel I - Het federale België, het grondgebied, de grondrechten*, Brugge, Die Keure, 2019, 206-207.

¹²⁹ GOEDERTIER, G., "De wijzigingen aan de grondwet van 21 februari 2002: de gelijkheid van vrouwen en mannen is gewaarborgd", *RW* 2003, 241-259.

2.2.2.7.2. Staatssecretarissen

De Koning benoemt en ontslaat de federale staatssecretarissen.¹³⁰ Zij zijn lid van de federale Regering, maar maken geen deel uit van de ministerraad. Zij worden toegevoegd aan een minister.¹³¹ Wanneer de ministers en staatssecretarissen vergaderen spreekt men over de regeringsraad.¹³² Hun bevoegdheid en de perken waarbinnen zij het recht van medeondertekening kunnen krijgen is vastgelegd in het koninklijk besluit van 24 maart 1972.¹³³ Staatssecretarissen hebben, binnen hun bevoegdheidssterrein, in principe gelijkaardige bevoegdheden als ministers. Toch zijn er een aantal verschilpunten. In bepaalde gevallen is de medeondertekening van de minister waaraan de staatssecretaris is toegevoegd vereist. Verordenende bevoegdheid wordt door de staatssecretaris niet uitgeoefend dan met instemming van de minister aan wie hij is toegevoegd. De bevoegdheid van de staatssecretaris sluit die van de minister aan wie hij is toegevoegd niet uit. Deze kan steeds een zaak naar zich toe trekken of de beslissing afhankelijk stellen van zijn instemming. Alleen Belgen kunnen staatssecretaris zijn. Geen lid van de koninklijke familie kan staatssecretaris zijn. Er is geen maximaal aantal staatssecretarissen en de vereiste van taalpariteit geldt niet.¹³⁴ Er wordt ook geen genderquotum opgelegd.

2.2.2.7.3. Verdeling portefeuilles

De ministers en staatssecretarissen zijn bevoegd voor bepaalde beleidsdomeinen. Deze vormen hun portefeuille. Voor sommige beleidsdomeinen bestaat een federale overheidsdienst. Meestal worden ministers aan het hoofd van een federale overheidsdienst geplaatst (bijvoorbeeld Binnenlandse Zaken)¹³⁵ en krijgen staatssecretarissen bepaalde deelaspecten toegewezen van een federale overheidsdienst (bijvoorbeeld Asiel en Migratie als deelaspect van Binnenlandse Zaken). Nadat de regeringspartijen het eens zijn over de verdeling van portefeuilles, dragen de partijleiders hun kandidaten naar voren.¹³⁶ De keuze van de voorgedragen kandidaten wordt aan de partijleiders overgelaten en maakt geen deel uit van de onderhandelingen.¹³⁷ In theorie kan de

¹³⁰ Art. 104, eerste lid Gw

¹³¹ Art. 104, tweede lid Gw.

¹³² VELAERS, J., *De Grondwet - Een artikelsgewijze commentaar. Deel II - De machten (de federale staat, de gemeenschappen en de gewesten)*, Brugge, Die Keure, 2019, 546.

¹³³ KB 24 maart 1972, BS 28 maart 1972.

¹³⁴ Art. 104, vierde lid Gw.

¹³⁵ VANDE LANOTTE, J., GOEDERTIER, G., HAECK, Y., GOOSENS, J. en DE PELSMAEKER, T., *Belgisch publiekrecht*, Brugge, Die Keure, 2015, 896.

¹³⁶ DEVOS, C., *Een plattegrond van de macht: inleiding tot politiek en politieke wetenschappen*, Gent, Academia Press, 2019, 407.

¹³⁷ RIMANQUE, K. en WOUTERS, M., "Het optreden van de koning in België, in het bijzonder tijdens regeringscrisisen", *Res Publica* 1991, 120.

Koning weigeren een kandidaat te benoemen, maar in de praktijk is hij gebonden door de voordracht.¹³⁸

2.2.2.8. Benoeming

Zoals bij alle daden van de Koning, dient de beslissing tot benoeming of ontslag van de ministers en staatssecretarissen gedekt te zijn door een minister die er de verantwoordelijkheid voor neemt.¹³⁹ Bijgevolg zijn er drie koninklijke besluiten vereist voor de vorming van een nieuwe regering. In het eerste besluit wordt de nieuwe eerste minister benoemd. Dit besluit wordt medeondertekend door de uittredende eerste minister. In het tweede besluit wordt het ontslag van de uittredende regeringsleden officieel aanvaard. In het derde besluit worden de overige leden van de nieuwe Regering benoemd. Deze besluiten worden medeondertekend door de nieuwe Eerste Minister.¹⁴⁰ Zo is het optreden van de Koning gedekt. De uittredende eerste minister draagt de verantwoordelijkheid voor de regeringsvorming en de nieuwe eerste minister draagt de verantwoordelijkheid voor de concrete samenstelling van de regering.¹⁴¹

2.2.2.9. Eedaflegging

De ministers en staatssecretarissen zijn verplicht, alvorens hun betrekking te aanvaarden, de eed af te leggen in ten minste een van de volgende bewoordingen: "*Je jure fidélité au Roi, obéissance à la Constitution et aux lois du Peuple belge.*"; "*Ik zweer getrouwheid aan de Koning, gehoorzaamheid aan de Grondwet en aan de wetten van het Belgisch volk.*"; "*Ich schwöre Treue dem König, Gehorsam der Verfassung und den Gesetzen des belgisches Volkes.*"¹⁴² Doorgaans gebeurt dit aansluitend op de benoeming. De leden van de regering treden in functie zodra zij de eed hebben afgelegd in handen van de Koning.¹⁴³

¹³⁸ VELAERS, J., *De Grondwet - Een artikelsgewijze commentaar. Deel II - De machten (de federale staat, de gemeenschappen en de gewesten)*, Brugge, Die Keure, 2019, 451.

¹³⁹ Art. 106 Gw.

¹⁴⁰ BORTELS, H., "Artikel 96" in DALLE, B., *Duiding Federale Staatsstructuur*, Larcier, 2018, 95.

¹⁴¹ VELAERS, J., *De Grondwet - Een artikelsgewijze commentaar. Deel II - De machten (de federale staat, de gemeenschappen en de gewesten)*, Brugge, Die Keure, 2019, 456.

¹⁴² Decr. 20 juli 1831 betreffende de eedaflegging bij de aanvang der grondwettelijke vertegenwoordigende monarchie.

¹⁴³ ALLEN, A. en MUYLLE, K., *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 150.

2.2.2.10. Regeringsverklaring

Volgens een grondwettelijke gewoonte legt de eerste minister vervolgens een regeringsverklaring af in de Kamer.¹⁴⁴ De regeringsverklaring bevat de krachtlijnen van het regeerakkoord.¹⁴⁵ De eerste minister sluit zijn regeringsverklaring af door het vertrouwen te vragen van de Kamer.¹⁴⁶

2.2.2.11. Debat over regeringsverklaring

Vooraleer gestemd wordt over het vertrouwen, wordt er in de Kamer gedebatteerd over de regeringsverklaring. Dit neemt de vorm aan van een discussie tussen de nieuwgevormde meerderheid en de oppositie.¹⁴⁷ Het geeft de kans aan de oppositie om haar kritieken te uiten.¹⁴⁸ Het is een grondwettelijke gewoonte.¹⁴⁹

2.2.2.12. Vertrouwensstemming

Na het debat volgt de vertrouwensstemming, wat ook een grondwettelijke gewoonte is. De Kamer dient het vertrouwen in de regering op een positieve wijze uit te drukken, door een motie van vertrouwen aan te nemen.¹⁵⁰ Dat is een motie waardoor de Kamer onvoorwaardelijk haar vertrouwen aan de regering of aan een regeringslid schenkt, of onvoorwaardelijk haar vertrouwen in de regering of in een regeringslid bevestigt.¹⁵¹ Een volstreckte meerderheid van de uitgebrachte stemmen volstaat hiervoor. De onthoudingen worden bij het aantal aanwezige leden meegeteld, maar worden niet meegerekend om de volstreckte meerderheid van de uitgebrachte stemmen vast te stellen.¹⁵² De Kamer kan geen besluit nemen indien de meerderheid van haar leden niet vergaderd is.¹⁵³ Zolang de regering het vertrouwen niet gekregen heeft, dient ze zich tot lopende zaken te beperken.¹⁵⁴

¹⁴⁴ SOTTIAUX, S., *Grondwettelijk recht*, Morsel, Intersentia, 2021, 175.

¹⁴⁵ VANDE LANOTTE, J., BRACKE, S. en GOEDERTIER, G., *België voor beginners: wegwijs in het Belgisch labyrint*, Brugge, Die Keure, 2021, 77.

¹⁴⁶ *Parl.St.* Kamer, 2014-15, nr. 020/001, 14.

¹⁴⁷ MOONEN, T. en RIEMSLAGH, J., *Staatsrecht*, 2022, 142.

¹⁴⁸ DE CROMBRUGGHE, A., "De geboorte van een nationale regering", *Jura Falc.*, 1983-1984, 53-54.

¹⁴⁹ VELAERS, J., *De Grondwet - Een artikelsgewijze commentaar. Deel II - De machten (de federale staat, de gemeenschappen en de gewesten)*, Brugge, Die Keure, 2019, 452.

¹⁵⁰ *Ibid.*

¹⁵¹ Art. 135, 1. Kamerreglement.

¹⁵² Art. 60, tweede lid Kamerreglement.

¹⁵³ Art. 61, 2. Kamerreglement.

¹⁵⁴ VELAERS, J., *De Grondwet - Een artikelsgewijze commentaar. Deel II - De machten (de federale staat, de gemeenschappen en de gewesten)*, Brugge, Die Keure, 2019, 452.

2.2.2.13. Beleidsverklaringen

Ten slotte zendt ieder lid van de regering aan de Kamer zijn beleidsverklaring(en) over.¹⁵⁵ De beleidsverklaringen bevatten de strategische keuzes en krachtlijnen van het beleid van de regeringsleden. Zij preciseren de doestellingen, het budgettaire kader en het tijdschema voor de tenuitvoerlegging.¹⁵⁶ Deze beleidsverklaringen worden door de bevoegde commissies besproken binnen zes weken na de eerste plenaire vergadering na de benoeming van het regeringslid of de regeringsleden.¹⁵⁷ Bij het einde van de bespreking in de commissie, formuleert de commissie eventuele aanbevelingen.¹⁵⁸ De bespreking in commissie kan enkel betrekking hebben op het beleid van het regeringslid en in geen geval op de persoon of persoonlijkheid van het regeringslid.¹⁵⁹

3. Factoren die de snelheid van de regeringsvorming beïnvloeden

3.1. Inleiding

De tijd die nodig is om een regering te vormen na verkiezingen varieert enorm tussen landen. In sommige landen, zoals Nederland, België en Oostenrijk, is dit een langdurig proces dat gemiddeld twee tot drie maanden in beslag neemt, terwijl het in landen als Griekenland, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk gemiddeld minder dan een week duurt.¹⁶⁰ Het onderhandelingsproces kan dus snel verlopen, maar het kan ook gekenmerkt worden door langdurige onderhandelingen en onsuccesvolle formatiepogingen.¹⁶¹ Hoewel de regeringsvorming een van de meest bestudeerde verschijnselen in de vergelijkende politiek is, is relatief weinig aandacht besteed aan de duur van regeringsvormingen.¹⁶²

Dit is verrassend gezien lange periodes zonder een volwaardige regering instabiliteit veroorzaken. Terwijl partijen trachten een akkoord te bereiken, fungeert de zittende regering als een overgangsregering. Deze regeringen handelen zonder een mandaat van de bevolking en beperken zich - op grond van overeenkomsten of institutionele regels - tot administratieve aangelegenheden

¹⁵⁵ Art. 121bis, 1., eerste lid Kamerreglement.

¹⁵⁶ Art. 121bis, 1., tweede lid Kamerreglement.

¹⁵⁷ Art. 121bis, 2. Kamerreglement.

¹⁵⁸ Art. 121bis, 3. Kamerreglement.

¹⁵⁹ Art. 121bis, 4. Kamerreglement.

¹⁶⁰ BERGMAN, T., BÄCK, H. en HELLSTRÖM, J., *Coalition governance in western Europe*. Oxford, Oxford University Press, 2021, 20.

¹⁶¹ MORINI, M. en CILENTO, M., "New Parties, Fractionalization, and the Increasing Duration of Government Formation Processes in the EU Member States", *Politics Policy* 2020, 1207.

¹⁶² RASCH, B., MARTIN, S. en CHEIBUB, J., *Parliaments and Government Formation: Unpacking Investiture Rules*, Oxford, Oxford University Press, 2015, 15.

en hebben zeer beperkte beleidsmakende capaciteiten. Vertragingen in de regeringsvorming belemmeren dus politieke hervormingsprocessen.¹⁶³ Dit kan zeer problematisch zijn, vooral als de vorige regering zijn ambt midden in een politieke, economische of militaire crisis heeft neergelegd.¹⁶⁴ De legitimiteit van een overgangsregering komt gemakkelijk in gedrang, hetzij omdat ze zonder mandaat beleid implementeert, hetzij omdat ze juist geen actie onderneemt en deze passiviteit wordt gezien als ondermijning van het algemeen belang.¹⁶⁵

Bovendien leiden vertragingen in de vorming van een regering tot onzekerheid. De identiteit van regeringspartijen, de toewijzing van portefeuilles en de inhoud van beleidscompromissen moeten nog worden vastgesteld. Bijgevolg is de toekomstige richting van het regeringsbeleid onzeker, hetgeen belangrijke gevolgen kan hebben voor binnenlandse en internationale economische en politieke actoren.¹⁶⁶ Het kan bijvoorbeeld risico's bij beleggers op valutamarkten¹⁶⁷ en aandelenmarkten¹⁶⁸ vergroten.

Aanzienlijke vertragingen bij de vorming van regeringen zijn geen zeldzaamheid. Het hoort nu eenmaal bij de meeste parlementaire stelsels dat de verkiezingsuitslag niet regelmatig de identiteit van de regering bepaalt. In plaats daarvan worden vrij lange periodes van regeringsvorming ingeluid waarin de partijleiders onderhandelen over de samenstelling en de beleidsdoelstellingen van de regering. Welke factoren echter verklaren vertragingen in de regeringsvorming?¹⁶⁹ Huidige studies pogen dit te verklaren in termen van onzekerheid of complexiteit.¹⁷⁰ Institutionele regels komen in een aantal studies ook aan bod, maar meestal in secundaire orde.

¹⁶³ ECKER, A. en MEYER, T., "Coalition Bargaining Duration in Multiparty Democracies", *British Journal of Political Science* 2017, 261.

¹⁶⁴ GOLDER, S., "Bargaining Delays in the Government Formation Process", *Comparative Political Studies* 2010, 4.

¹⁶⁵ *Ibid.*, 5.

¹⁶⁶ MARTIN, L. en VANBERG, G., "Wasting Time? The Impact of Ideology and Size on Delay in Coalition Formation.", *British Journal of Political Science* 2003, 323-324.

¹⁶⁷ BERNHARD, W. en LEBLANG, D., "Democratic Processes, Political Risk, and Foreign Exchange Markets." *American Journal of Political Science* 2002, 316.

¹⁶⁸ BECHTEL, M., "The political sources of systematic investment risk: Lessons from a consensus democracy", *Journal of Politics* 2009, 661-677.

¹⁶⁹ GOLDER, S., "Bargaining Delays in the Government Formation Process", *Comparative Political Studies* 2010, 4.

¹⁷⁰ MORINI, M. en CILENTO, M., "New Parties, Fractionalization, and the Increasing Duration of Government Formation Processes in the EU Member States", *Politics Policy* 2020, 1208.

3.2. Onzekerheid en complexiteit

3.2.1. Theoretische achtergrond

3.2.1.1. Diermeier & van Roozendaal (1998): Onzekerheid

Diermeier en van Roozendaal hebben het initiële kader voor de discussie over onderhandelingsvertragingen vastgesteld. Hun uitgangspunt is dat rationele actoren met complete informatie onmiddellijk tot een overeenkomst zullen komen.¹⁷¹ Complete informatie veronderstelt dat actoren op de hoogte zijn van elkaars voorkeuren. In dit evenwicht wordt het eerste aanbod onmiddellijk gedaan zonder vertraging en altijd geaccepteerd zonder afwijzing. Ze baseren zich daarvoor op inzichten uit modellen van speltheorie.¹⁷²

Maar in de praktijk zien we dat dit niet overeenkomt met wat er gebeurt bij regeringsvormingen. Bij het vormen van een nieuwe regering zijn er vaak langdurige onderhandelingen, worden onderhandelingen regelmatig afgebroken en zijn er verschillende pogingen met wisselende deelnemers.¹⁷³

Daarom proberen ze onderhandelingsvertragingen te verklaren vanuit de aanname van incomplete informatie. Ze veronderstellen dus dat er onzekerheid bestaat over elkaars voorkeuren. Factoren die de mate van onzekerheid verhogen zouden onderhandelingen moeten vertragen.¹⁷⁴ Factoren die de mate van onzekerheid niet verhogen zouden geen effect mogen hebben. Volgens hen wordt de mate van onzekerheid niet verhoogd door factoren die verband houden met de complexiteit van de onderhandelingen, zoals het aantal partijen in het parlement.¹⁷⁵ Ze suggereren twee factoren die de mate van onzekerheid wel verhogen.

Ten eerste stellen ze dat verkiezingen een impact hebben (*“post-election” factor*). Direct na verkiezingen zijn partijleiders minder zeker over welke voorstellen acceptabel zouden zijn voor andere partijen dan na een langere periode van interactie. Dit komt door veranderingen in de samenstelling van het parlement. De verhoudingen tussen partijen zijn niet langer hetzelfde.¹⁷⁶

¹⁷¹ GOLDER, S., “Bargaining Delays in the Government Formation Process”, *Comparative Political Studies* 2010, 10.

¹⁷² DIERMEIER, D. en VAN ROOZENDAAL, P. “The Duration of Cabinet Formation Processes in Western Multi-Party Democracies”, *British Journal of Political Science* 1998, 609.

¹⁷³ *Ibid.*, 610.

¹⁷⁴ *Ibid.*, 619.

¹⁷⁵ *Ibid.*, 612.

¹⁷⁶ *Ibid.*, 620.

Ten tweede spelen volgens hen verkiezingsnederlagen van regeringspartijen een rol ("*previous-defeat*" factor). Onzekerheid over de voorkeuren van partijleiders kan niet alleen worden veroorzaakt door verkiezingen, maar ook door leiderschapsstrijden binnen de onderhandelende partijen. Na verkiezingsnederlagen worden de partijleiders doorgaans in hun eigen partij geconfronteerd met uitdagingen of worden zelfs vervangen. De verhoudingen binnen partijen kunnen dus ook veranderen.¹⁷⁷

Ze stellen vast dat beide factoren een sterke invloed hebben. Onderhandelingen na verkiezingen en verkiezingsnederlagen van regeringspartijen laten regeringsvormingen langer duren. Daarbovenop worden hun vermoedens bevestigd. Factoren die verband houden met de complexiteit van de onderhandelingen zijn niet significant.¹⁷⁸

3.2.1.2. Martin & Vanberg (2003): Complexiteit

Martin en Vanberg stellen dat factoren die verband houden met de complexiteit van de onderhandelingen de duur van de regeringsvorming wel kunnen beïnvloeden. Ze noemen twee zulke factoren.

De eerste factor is het ideologische verschil tussen de partijen betrokken bij de onderhandelingen ("*ideology*"). Ze veronderstellen dat onderhandelingen sneller worden afgerond wanneer de partijen ideologisch dicht bij elkaar staan dan wanneer ze ideologisch ver uit elkaar staan. Partijleiders zullen immers beter in staat zijn te beoordelen welke voorstellen acceptabel zouden zijn voor partijen die ideologisch dicht bij hun eigen partij liggen.¹⁷⁹

De tweede factor is het aantal partijen dat betrokken is bij de onderhandelingen ("*size*"). Ze gaan ervan uit dat onderhandelingen sneller worden afgerond naarmate er minder partijen zijn. Als er meer partijen zijn, dan zijn er meer mogelijkheden die onderzocht moeten worden, omdat de partijleiders op zoek gaan naar het beste voorstel.¹⁸⁰

¹⁷⁷ *Ibid.*, 620.

¹⁷⁸ *Ibid.*, 625-626.

¹⁷⁹ MARTIN, L. en VANBERG, G., "Wasting Time? The Impact of Ideology and Size on Delay in Coalition Formation.", *British Journal of Political Science* 2003, 325-326.

¹⁸⁰ *Ibid.*, 327.

Ze operationaliseren *ideology* als het ideologische verschil tussen de regeringspartijen gebaseerd op hun partijprogramma's.¹⁸¹ *Size* wordt door hen geoperationaliseerd als het aantal regeringspartijen.¹⁸²

Ze stellen vast dat beide factoren de duur van de regeringsvorming beïnvloeden. Het ideologische verschil tussen de regeringspartijen en het aantal regeringspartijen verlengen de duur van de regeringsvorming.¹⁸³

De *previous defeat* factor uit de studie van Diermeier & van Roozendaal (1998) is niet langer significant.¹⁸⁴

3.2.1.3. De Winter & Dumont (2008): Onzekerheid of complexiteit?

De Winter en Dumont testen een groot aantal factoren uit verschillende clusters om de duur van de regeringsvorming te verklaren.¹⁸⁵ Op die manier onderzoeken ze het relatieve belang van onzekerheid en complexiteit.¹⁸⁶

Om het effect van onzekerheid vast te leggen, gebruiken ze de *post-election* factor.¹⁸⁷ De factoren die complexiteit weergeven, zijn *ideology* en *size*.¹⁸⁸

Met betrekking tot *ideology* nemen ze het zetelaandeel van extremistische partijen zoals gedefinieerd door experts in aanmerking. Wanneer niet-coalitionerbare partijen een aanzienlijk deel van de zetels bezitten, en het aantal haalbare coalities dus aanzienlijk kleiner is, zouden volgens hen onderhandelingen minder complex moeten zijn.¹⁸⁹ Met deze redenering wijken ze af van hun voorgangers die stellen dat ideologische verschillen tussen partijen onderhandelingen juist complexer maken. Inzake *size* houden ze rekening met het absolute aantal partijen in het

¹⁸¹ In het algemeen wordt *ideology* door verschillende onderzoekers op een gelijkaardige manier geoperationaliseerd. Eerst worden partijen op een links-rechts schaal geplaatst. Daarna wordt een bepaalde formule toegepast. In dit geval meten ze de afstand tussen de meest extreme partijen ("*ideological distance*"). Ik ga daar in het vervolg in principe geen verdere toelichtingen over geven, gezien dat de zaken onnodig gecompliceerd zou maken.

¹⁸² *Ibid.*, 328-329.

¹⁸³ *Ibid.*, 331.

¹⁸⁴ *Ibid.*, 332.

¹⁸⁵ DE WINTER, L. en DUMONT, P., "Uncertainty and Complexity in Cabinet Formation" in STRØM, K., MÜLLER, W. en BERGMAN, T. (eds.), *Cabinets and Coalition Bargaining. The Democratic Life Cycle in Western Europe*, Oxford, Oxford University Press, 2008, 124.

¹⁸⁶ *Ibid.*, 138.

¹⁸⁷ *Ibid.*, 140.

¹⁸⁸ *Ibid.*

¹⁸⁹ *Ibid.*, 140-141.

parlement.¹⁹⁰ Het absolute aantal partijen geeft elke partij hetzelfde gewicht, ongeacht de grootte.¹⁹¹

Ze stellen vast dat de *post-election* factor een sterke voorspeller is van een langere regeringsvorming.¹⁹² In tegenstelling tot hun verwachtingen blijkt dat wanneer extremistische partijen een groot aandeel van de zetels hebben, de onderhandelingen juist complexer worden, waardoor de regeringsvorming langer duurt.¹⁹³ Ook het absolute aantal partijen hangt positief samen met de duur van de regeringsvorming.¹⁹⁴ Ze bevestigen dus grotendeels voorgaande studies. Afgaande op beschikbaar onderzoek en hun eigen bevindingen, lijkt het erop dat zowel onzekerheid als complexiteit ertoe doen.¹⁹⁵

3.2.1.4. Golder (2010): Onzekerheid en conditioneel complexiteit

Golder heronderzoekt de factoren uit de studies van Diermeier & van Roozendaal (1998) en Martin & Vanberg (2003), omdat ze inconsistente resultaten hebben geproduceerd. Diermeier en van Roozendaal stellen dat factoren die verband houden met de complexiteit van de onderhandelingen geen effect zouden moeten hebben op de duur van de regeringsvorming. Martin en Vanberg stellen daarentegen dat ze wel een effect zouden moeten hebben. Beide groepen onderzoekers vinden bewijs voor hun conflicterende verwachtingen. Daarbovenop zijn er volgens haar vraagtekens te plaatsen bij hoe Martin en Vanberg *ideology* en *size* hebben geoperationaliseerd.¹⁹⁶ Door zich alleen maar te focussen op de uiteindelijk gevormde regering, wordt de complexiteit van de totale regeringsvorming niet gereflecteerd. Er wordt bijvoorbeeld geen rekening gehouden met mislukte formatiepogingen.¹⁹⁷

Net als Diermeier en van Roozendaal aanvaardt ze dat onzekerheid de voornaamste drijvende kracht is achter onderhandelingsvertragingen.¹⁹⁸ Ze is het ook met hen eens dat er geen onzekerheid bestaat over de onderhandelingsomgeving zelf. Alle actoren weten bijvoorbeeld hoeveel partijen er zijn in het parlement. Het lijkt volgens haar echter redelijk dat factoren die de complexiteit van de onderhandelingsomgeving vergroten, het moeilijker maken voor de partijleiders om informatie te verkrijgen over elkaars voorkeuren.¹⁹⁹

¹⁹⁰ *Ibid.*, 141.

¹⁹¹ *Ibid.*, 96.

¹⁹² *Ibid.*, 148.

¹⁹³ *Ibid.*, 151.

¹⁹⁴ *Ibid.*

¹⁹⁵ *Ibid.*, 154.

¹⁹⁶ GOLDER, S., "Bargaining Delays in the Government Formation Process", *Comparative Political Studies* 2010, 6.

¹⁹⁷ *Ibid.*, 13.

¹⁹⁸ *Ibid.*, 12.

¹⁹⁹ *Ibid.*, 10.

Ze stelt dat zowel onzekerheid als complexiteit ertoe doen, maar op een conditionele manier. Volgens haar leidt onzekerheid altijd tot onderhandelingsvertragingen, terwijl complexiteit dat alleen maar doet wanneer de mate van onzekerheid voldoende hoog is.²⁰⁰

Voor onzekerheid gebruikt ze de *post-election* factor, omdat het al voldoende beargumenteerd en bewezen is. Direct na verkiezingen is er meer onzekerheid dan in een periode tussen verkiezingen.²⁰¹

Voor complexiteit beroept ze haar op de factoren *ideology* en *size*, maar gelet op haar voormelde commentaar, operationaliseert ze het op een andere manier dan Martin en Vanberg.²⁰² Ze meet *ideology* op basis van het ideologische verschil tussen de partijen in het parlement gebaseerd op experten-enquêtes. *Size* meet ze aan de hand van het effectieve aantal partijen in het parlement.²⁰³ Het effectieve aantal partijen houdt rekening met de relatieve sterkte van elke partij.²⁰⁴

Golder stelt vast dat onzekerheid onderhandeling vertraagt. Complexiteit daarentegen vertraagt onderhandelingen wanneer de onzekerheid hoog is, maar minder of helemaal niet wanneer de onzekerheid laag is.²⁰⁵

3.2.1.5. Louwerse & Van Aelst (2013): Verklaringen voor afwijkende patronen complexiteit

Voortbouwend op de bestaande literatuur onderzoeken Louwerse en Van Aelst of de duur van de regeringsvorming kan worden gerelateerd aan een patroon van toegenomen onzekerheid en complexiteit in de geïndustrialiseerde democratieën.²⁰⁶

Ten aanzien van onzekerheid leggen ze de focus op de *post-election* factor, omdat is aangetoond dat het de meest uitdagende periode vormt voor de regeringsvorming.²⁰⁷

²⁰⁰ *Ibid.*, 12.

²⁰¹ *Ibid.*, 13-14.

²⁰² *Ibid.*, 18.

²⁰³ *Ibid.*, 18-19.

²⁰⁴ Voor meer informatie zie LAAKSO, L. en TAAGEPERA, R., "“Effective” Number of Parties: A Measure with Application to West Europe", *Comparative Political Studies* 1979, 3-27.

²⁰⁵ GOLDER, S., "Bargaining Delays in the Government Formation Process", *Comparative Political Studies* 2010, 25.

²⁰⁶ LOUWERSE, T. en VAN AELST, P., "The exceptional Belgian case? Government formation processes in comparative perspective.", *Paper prepared for presentation at the conference 'Belgium: The State of the Federation'*, 2013, 2.

²⁰⁷ *Ibid.*, 5.

Aangaande complexiteit richten ze zich op de factoren *ideology* en *size*. Voor *ideology* houden ze rekening met het ideologische verschil tussen de partijen in het parlement gebaseerd op experten-enquêtes.²⁰⁸ *Size* meten ze aan de hand van het effectieve aantal partijen.²⁰⁹

In de meeste geïndustrialiseerde democratieën is het ideologische verschil tussen de partijen in het parlement maar matig toegenomen.²¹⁰ Het effectieve aantal partijen daarentegen is aanzienlijk gestegen.²¹¹

Ze stellen vast dat onzekerheid en complexiteit weliswaar in het algemeen in verband kunnen worden gebracht met de duur van de regeringsvorming, maar dat niet alle landen op dezelfde wijze reageren op de toegenomen complexiteit.²¹² In België, waar de complexiteit zowel in termen van *ideology* als *size* toenam, duurden de regeringsvormingen langer. Maar in Nederland, waar de complexiteit eveneens toenam, bleven de regeringsvormingen even lang duren. Door deze twee gevallen grondiger te analyseren hopen ze meer licht te werpen op de vraag waarom de toegenomen complexiteit in sommige landen leidt tot tragere regeringsvormingen en in andere landen niet.²¹³

Ze poneren naast de factoren *ideology* en *size* nog twee bijkomende redenen voor de problematische regeringsvormingen in België. Ten eerste heeft de unieke federale structuur van het land in de jaren 2000 geleid tot asymmetrische coalities en een inflatie van (nationale) verkiezingscampagnes.²¹⁴ Ten tweede is er een centrifugale tendens tussen de regio's van het land die tot uiting komt in het succes van regionalistische partijen zoals de N-VA.²¹⁵ In Nederland blijft de politiek sterk gecentraliseerd. De economische en politieke spanningen beïnvloeden eerder de duur van de regering dan de duur van de regeringsvorming. Dit wijst erop dat het sluiten van politieke compromissen zowel in België als in Nederland moeilijker is geworden, maar zich op een andere wijze manifesteert.²¹⁶

²⁰⁸ *Ibid.*, 6.

²⁰⁹ *Ibid.*, 5.

²¹⁰ *Ibid.*, 6.

²¹¹ *Ibid.*, 5.

²¹² *Ibid.*, 2-3.

²¹³ *Ibid.*, 7.

²¹⁴ *Ibid.*, 12-13.

²¹⁵ *Ibid.*, 13-14.

²¹⁶ *Ibid.*, 14.

3.2.1.6. Ecker & Meyer (2015): Centraal- en Oost-Europa

Ecker en Meyer gebruiken nieuwe gegevens uit Centraal- en Oost-Europa (COE) om de in West-Europa ontwikkelde theorieën ter verklaring van vertragingen bij de regeringsvorming te testen.²¹⁷

De *post-election* factor drukt het effect van onzekerheid uit. De mate van complexiteit wordt uitgedrukt aan de hand van de factoren *ideology* en *size*. Daarvoor doen ze beroep op respectievelijk het ideologische verschil tussen partijen in het parlement gebaseerd op partijprogramma's en het effectieve aantal partijen.²¹⁸

In het algemeen leveren deze nieuwe gegevens slechts beperkt bewijs voor bestaande theorieën om de duur van regeringsvormingen te verklaren. In het bijzonder stellen ze vast dat onzekerheid leidt tot langere regeringsvormingen (Diermeier & van Roozendaal, 1998), hoewel dit effect in COE zwakker is. Ze vinden daarentegen geen coherent bewijs dat de complexiteit van de onderhandelingen de duur van regeringsvormingen beïnvloedt (Martin & Vanberg, 2003). Ten slotte bepaalt onzekerheid het effect van complexiteit in West-Europa (Golder, 2010), terwijl dergelijke conditionele effecten in COE ontbreken.²¹⁹

De implicaties van deze bevindingen voor toekomstig onderzoek naar de duur van regeringsvormingen zijn volgens hen tweedelig. Men zou het onderliggende theoretische model of de implementatie ervan in twijfel kunnen trekken. Volgens het eerste argument zijn onzekerheid en complexiteit onvoldoende om de duur van regeringsvormingen te verklaren. Het tweede argument zou het verschil in resultaten toewijzen aan de uitvoering van de theoretische modellen. Verschillen kunnen te wijten zijn aan de selectie van gegevens of meetmethoden. In het algemeen zijn zowel onzekerheid als complexiteit moeilijk te operationaliseren concepten die worden gevat met vrij onnauwkeurige maatstaven.²²⁰

3.2.1.7. Ecker & Meyer (2017): Actor-specifieke factoren

De weinige studies over de duur van de regeringsvorming concentreren zich op de onderhandelingsomgeving.²²¹ Een groot nadeel van deze benadering is dat het actor-specifieke

²¹⁷ ECKER, A. en MEYER, T., "The duration of government formation processes in Europe", *Research & Politics* 2015, 1.

²¹⁸ *Ibid.*, 2-3.

²¹⁹ *Ibid.*, 1.

²²⁰ *Ibid.*, 7-8.

²²¹ ECKER, A. en MEYER, T., "Coalition Bargaining Duration in Multiparty Democracies", *British Journal of Political Science* 2017, 263.

verklaringen uitsluit.²²² Ecker en Meyer testen voor het eerst actor-specifieke factoren om de duur van de regeringsvorming te verklaren.²²³ Eén van die factoren in het bijzonder is interessant, omdat het de achterliggende redenering van de *previous defeat* factor (Diermeier & van Roozendaal, 1998) op een meer directe manier onderzoekt. Diermeier en van Roozendaal stellen dat verkiezingsnederlagen tot gevolg kunnen hebben dat partijleiders vervangen worden, waardoor de onzekerheid kan verhoogd worden. Ecker en Meyer stellen meer concreet dat veranderingen in partijleiderschap de onzekerheid verhogen. Nieuwe partijleiders zijn minder bekend met de voorkeuren van andere partijleiders en omgekeerd.²²⁴ Ze testen deze hypothese echter door een a contrario redenering te maken. Ze veronderstellen dat de ambtstermijn van partijleiders de duur van de regeringsvorming verkort ("*leadership tenure*").

Leadership tenure komt overeen met de ambtstermijn van partijleiders in jaren. Ze halen deze gegevens uit verschillende databanken.²²⁵

Ze stellen vast dat de ambtstermijn van partijleiders de duur van de regeringsvorming verkort. Formatiepogingen tussen partijleiders die al lang in functie zijn worden substantieel en significant sneller afgerond dan die met onervaren partijleiders.²²⁶

3.2.2. Conceptualisering

3.2.2.1. Kritische opmerkingen

Er is ondertussen al redelijk wat geschreven, maar de politicologische literatuur over de duur van de regeringsvorming blijft beperkt. Ik heb mij gefocust op de studies die voor mijn masterproef het meest relevant zijn.²²⁷ Van die studies heb ik de essentie weergegeven. Dat wil zeggen dat

²²² *Ibid.*, 262.

²²³ *Ibid.*

²²⁴ *Ibid.*, 266.

²²⁵ *Ibid.*, 269.

²²⁶ *Ibid.*, 275.

²²⁷ Voor meer informatie zie GOLDER, M., GOLDER, S. en SIEGEL, D., "Modeling the Institutional Foundation of Parliamentary Government Formation", *The Journal of Politics* 2012; MARTIN, L. en VANBERG, G., "A Step in the Wrong Direction: An Appraisal of the Zero-Intelligence Model of Government Formation." *The Journal of Politics* 2014; GOLDER, M., GOLDER, S. en SIEGEL, D., "Response to Martin and Vanberg: Evaluating a Stochastic Model of Government Formation.", *The Journal of Politics* 2014; LAVER, M. en BENOIT, K., "The Basic Arithmetic of Legislative Decisions." *American Journal of Political Science* 2015, 285 en MORINI, M. en CILENTO, M., "New Parties, Fractionalization, and the Increasing Duration of Government Formation Processes in the EU Member States", *Politics Policy* 2020.

sommige vaststellingen niet zijn vermeld.²²⁸ Het is niet mijn bedoeling om de studies betreffende de factoren die de snelheid van de regeringsvorming beïnvloeden verder te zetten. Wel is het mijn bedoeling om op de bestaande literatuur voort te bouwen. Vooraleer we dat doen, moeten eerst een aantal kritische opmerkingen gemaakt worden.

Wat onzekerheid betreft is er een atypische consistentie doorheen de studies. Bijna alle onderzoekers gebruiken de *post-election* factor van Diermeier & van Roozendaal (1998). Betreffende complexiteit is die consistentie er helemaal niet. De meeste onderzoekers gaan factoren na die vallen onder *ideology* of *size* maar operationaliseren deze op een andere manier. Inzake *ideology* gebruiken Martin & Vanberg (2003) bijvoorbeeld de ideologische verschillen tussen partijen in de regering gebaseerd op partijprogramma's. Golder (2010) gebruikt de ideologische verschillen tussen partijen in het parlement gebaseerd op expertenquêtes. Ecker & Meyer (2015) gebruiken het ideologische verschil tussen partijen in het parlement gebaseerd op partijprogramma's. Aangaande *size* bijvoorbeeld gebruiken Martin & Vanberg (2003) het aantal partijen in de regering. Golder (2010) gebruikt het effectieve aantal partijen in het parlement. De Winter & Dumont (2010) gebruiken dan weer het absolute aantal partijen in het parlement.

Diermeier & van Roozendaal (1998) zeggen dat complexiteit er niet toe doet. Martin & Vanberg (2003) zeggen dat complexiteit er wel toe doet. Golder (2010) lijkt dit vraagstuk op te lossen en zegt dat onzekerheid altijd leidt tot onderhandelingsvertragingen, terwijl complexiteit dat alleen maar doet wanneer de mate van onzekerheid voldoende hoog is. Vijf jaar later echter stellen Ecker & Meyer (2015) vast dat dergelijke conditionele effecten in COE ontbreken. Het vraagstuk is dus nog steeds niet opgelost.

Het spreekt voor zich dat onzekerheid en complexiteit, op basis van de bestaande literatuur, moeilijk om te zetten zijn naar bruikbare concepten. Ik ben het dan ook eens met Ecker & Meyer (2015). Ofwel moeten er naast onzekerheid en complexiteit andere verklaringen gezocht worden om de duur van de regeringsvorming te verklaren. Ofwel moet er meer consistentie komen in de gebruikte gegevens en meetmethoden. De resultaten van de studies zijn vanwege dit laatste aspect moeilijk te vergelijken en leiden mogelijks tot verkeerde conclusies. Voor mijn masterproef echter is het toch van belang om deze begrippen te conceptualiseren.

²²⁸ Vaststellingen met betrekking tot controlefactoren, die dienen om te controleren of de gehypothetiseerde effecten van onzekerheid en complexiteit blijven bestaan, heb ik niet vermeld. Wanneer ze relevant worden, zal ik ze alsnog vermelden.

3.2.2.2. Onzekerheid

Onzekerheid verwijst naar het gebrek aan informatie over de voorkeuren van partijleiders. Als partijleiders niet weten welke voorstellen acceptabel zijn, dan duurt de regeringsvorming langer. Deze theorie is voldoende bewezen aan de hand van de *post-election* factor. Onderhandelingen direct na verkiezingen duren langer. De theorie wordt ook gesteund door de *leadership tenure* factor. Onderhandelingen tussen ervaren partijleiders duren korter.

3.2.2.3. Complexiteit

Complexiteit verwijst naar zaken waarover geen gebrek aan informatie is, maar die wel de onderhandelingen moeilijker maken. Het is een vaag concept dat in studies niet echt gedefinieerd wordt. Over het algemeen worden in de literatuur echter twee factoren onderscheiden. De eerste factor is het ideologische verschil tussen de partijen betrokken bij de onderhandelingen ("*ideology*"). Hoe meer partijen van mening verschillen, hoe moeilijker het wordt om een gemeenschappelijke grond te vinden. De tweede factor is het aantal partijen dat betrokken is bij de onderhandelingen ("*size*"). Hoe meer partijen, hoe meer pistes er moeten verkend worden.

3.3. Institutionele regels

Institutionele regels ("*institutions*") zijn regels die betrekking hebben op de organisatie en werking van een land. Ze worden veelal vastgelegd in een grondwet. Hoewel in de eerste studie met betrekking tot de duur van de regeringsvorming (Diermeier & van Roozendaal, 1998) al melding wordt gemaakt van *institutions*, spelen ze in de meeste studies geen centrale of helemaal geen rol. Dit valt te betreuren gezien *institutions* zeker complexiteit kunnen veroorzaken.²²⁹ Desondanks worden *institutions*, wanneer er melding van gemaakt wordt in studies, niet stelselmatig onder complexiteit geplaatst. Onderzoekers lijken het als een aparte categorie te beschouwen. De enige *institutions* die regelmatig in studies opduiken zijn continuering ("*continuation*") en investituurvotum ("*investiture*") of positief parlementarisme ("*positive parliamentarism*").

Continuation is een institutionele regel die stelt dat de zittende regering altijd het eerste voorstel mag doen. Diermeier en van Roozendaal verwachten dat dit leidt tot kortere onderhandelingen. Hun reden hiervoor is tweedelig. Ten eerste hoeft er geen tijd gependend te worden aan het selecteren van een formateur. Ten tweede kan de zittende regering al beginnen met

²²⁹ Zie bijvoorbeeld de regeringsvorming van Leo Tindemans in 1977; STROM, K., BUDGE, I. en LAVER, M., "Constraints on Cabinet Formation in Parliamentary Democracies." *American Journal of Political Science* 1994, 303-305.

onderhandelen terwijl ze nog in functie is.²³⁰ Ze stellen vast dat *continuation* het verwachte effect heeft en significant is. Deze vaststelling wordt door Martin en Vanberg bevestigd.²³¹ Golder volgt.²³² De Winter en Dumont daarentegen stellen vast dat het effect niet significant is.²³³

Investiture is een institutionele regel die vereist dat een nieuwe regering het vertrouwen moet krijgen van het parlement. Gezien een dergelijke vereiste echter algemeen bekend is onder de onderhandelaars, verwachten Diermeier en van Roozendaal geen verschil met betrekking tot de duur van de regeringsvorming.²³⁴ Ze stellen vast dat *investiture* geen invloed heeft.²³⁵ Golder gebruikt de term *positive parliamentarism* voor hetzelfde concept. Ze verwacht dat het de duur van de regeringsvorming zal verlengen, omdat het complexiteit veroorzaakt.²³⁶ Ze stelt echter net zoals Diermeier en van Roozendaal vast dat het geen invloed heeft.²³⁷ Ook De Winter en Dumont maken deze vaststelling.²³⁸ Ecker daarentegen stelt onverwachts vast dat het de regeringsvorming versnelt.²³⁹

De Winter en Dumont stellen daarbovenop dat de vereiste van een gekwalificeerde meerderheid ("*supermajority*") voor bepaalde soorten beslissingen, zoals de herziening van de grondwet, ook een relevante *institution* is.²⁴⁰ Wanneer een grondwetsherziening op de politieke agenda staat, kan de vereiste van een *supermajority* een surplus regering afdwingen.²⁴¹ Ze stellen vast dat de

²³⁰ DIERMEIER, D. en VAN ROOZENDAAL, P. "The Duration of Cabinet Formation Processes in Western Multi-Party Democracies", *British Journal of Political Science* 1998, 621.

²³¹ MARTIN, L. en VANBERG, G., "Wasting Time? The Impact of Ideology and Size on Delay in Coalition Formation.", *British Journal of Political Science* 2003, 331-332.

²³² GOLDER, S., "Bargaining Delays in the Government Formation Process", *Comparative Political Studies* 2010, 24.

²³³ DE WINTER, L. en DUMONT, P., "Uncertainty and Complexity in Cabinet Formation" in STRØM, K., MÜLLER, W. en BERGMAN, T. (eds.), *Cabinets and Coalition Bargaining. The Democratic Life Cycle in Western Europe*, Oxford, Oxford University Press, 2008, 151.

²³⁴ DIERMEIER, D. en VAN ROOZENDAAL, P. "The Duration of Cabinet Formation Processes in Western Multi-Party Democracies", *British Journal of Political Science* 1998, 622.

²³⁵ *Ibid.*, 625.

²³⁶ GOLDER, S., "Bargaining Delays in the Government Formation Process", *Comparative Political Studies* 2010, 15-16.

²³⁷ *Ibid.*, 23.

²³⁸ DE WINTER, L. en DUMONT, P., "Uncertainty and Complexity in Cabinet Formation" in STRØM, K., MÜLLER, W. en BERGMAN, T. (eds.), *Cabinets and Coalition Bargaining. The Democratic Life Cycle in Western Europe*, Oxford, Oxford University Press, 2008, 151.

²³⁹ ECKER, A. en MEYER, T., "Coalition Bargaining Duration in Multiparty Democracies", *British Journal of Political Science* 2017, 276.

²⁴⁰ DE WINTER, L. en DUMONT, P., "Uncertainty and Complexity in Cabinet Formation" in STRØM, K., MÜLLER, W. en BERGMAN, T. (eds.), *Cabinets and Coalition Bargaining. The Democratic Life Cycle in Western Europe*, Oxford, Oxford University Press, 2008, 142.

²⁴¹ Zie STRØM, K., BUDGE, I en LAVER, M., "Constraints on Cabinet Formation in Parliamentary Democracies." *American Journal of Political Science* 1994, 305, 314.

vereiste van een *supermajority* voor de herziening van de grondwet, de duur van de regeringsvorming verlengt.²⁴²

Strøm, Budge en Laver hebben in 1994 een heleboel onderhandelingsbeperkingen opgesomd.²⁴³ Dat zijn beperkingen op de mogelijke coalities die gevormd kunnen worden. Ze proberen daarmee de samenstelling van regeringen te verklaren. Deze beperkingen kunnen gezien worden als obstakels die complexiteit veroorzaken. Sommige van de beperkingen die zij noemen zijn dan ook later onderzocht om de duur van de regeringsvorming te verklaren, bijvoorbeeld *investiture* en *supermajority*. Dit zijn twee van de drie beperkingen die zij constateren in België. De derde betreft artikel 99, tweede lid van de Grondwet die taalpariteit vereist in de ministerraad. Deze is jammer genoeg nog niet onderzocht ("*composition requirement*"). Het is te vermoeden dat ook deze *institution* relevant zou kunnen zijn voor de duur van de regeringsvorming.

4. Mechanismen om de regeringsvorming te versnellen en de juridische implementatie ervan

4.1. Bestaande mechanismen

Bestaande mechanismen zijn mechanismen die nu al ter beschikking zijn. Ze vereisen geen wijziging van wetten. Het is niet door de Grondwet verplicht om een traditionele regering te vormen. Alternatieve regeringen zijn mogelijk, zolang ze maar het vertrouwen krijgen van de Kamer. Afhankelijk van de situatie kunnen deze alternatieve regeringen soms sneller gevormd worden.

4.1.1. Minderheidsregering

Een minderheidsregering wordt gevormd door partijen die gezamenlijk geen meerderheid van de zetels in de Kamer hebben.²⁴⁴ België heeft in de voorbije jaren twee zulke regeringen gekend: Michel II (Wilmès I) en Wilmès II. Er moet wel een onderscheid gemaakt worden tussen een minderheidsregering die het vertrouwen van de Kamer heeft gekregen en een regering die dat nog niet heeft gekregen of haar meerderheid heeft verloren. De Koning kan bijvoorbeeld een regering

²⁴² DE WINTER, L. en DUMONT, P., "Uncertainty and Complexity in Cabinet Formation" in STRØM, K., MÜLLER, W. en BERGMAN, T. (eds.), *Cabinets and Coalition Bargaining. The Democratic Life Cycle in Western Europe*, Oxford, Oxford University Press, 2008, 151.

²⁴³ Zie STROM, K., BUDGE, I. en LAVER, M., "Constraints on Cabinet Formation in Parliamentary Democracies." *American Journal of Political Science* 1994, 303-335.

²⁴⁴ BEHRENDT, C., VRANCKEN, M., en ALEN, A., *Beginselen van het Belgisch staatsrecht*, Brugge, Die Keure, 2022, 349.

aanstellen in afwachting van het vertrouwen of een regering kan door het terugtrekken van een partij haar meerderheid verliezen. Minderheidsregeringen, zoals Wilmès II, die het vertrouwen krijgen van het parlement zijn zeldzaam in België.²⁴⁵

4.1.2. Voorlopige-/tijdelijke regering

Een voorlopige (of tijdelijke) regering is een regering die een aantal dringende zaken aanpakt waarvoor een regering in lopende zaken niet volstaat, zoals de begroting,²⁴⁶ tot er een sterke volwaardige regering haar plaats kan innemen. Juridisch verschilt het niet van een volwaardige regering. Het cruciale verschil is dat een voorlopige regering haar programma en duur beperkt.²⁴⁷ De vraag is echter wat er dient te gebeuren indien de duur verstrijkt en er geen nieuwe regering klaar is om haar plaats in te nemen. Het is niet duidelijk of een regering automatisch haar vertrouwen kan verliezen. De Kamer kan enkel een constructieve motie van wantrouwen aannemen om een ontslag af te dwingen, maar dat impliceert dat er net wel een nieuwe regering klaar is om haar plaats in te nemen.

4.1.3. Noodregering

Een noodregering gaat ook haar bevoegdheden en periode beperken, maar doet dat in functie van een bepaalde crisis, zoals de covid-crisis. Men spreekt dus van een noodregering wanneer de nood aan een regering hoog is. De situatie moet een bepaalde kritieke drempel overschreden hebben, waardoor snel gehandeld moet kunnen worden. Ook hier is het onduidelijk wat er dient te gebeuren indien de crisis voorbij is of de periode verstrijkt. Wilmès II, een voorbeeld van een recentelijke noodregering, beloofde opnieuw het vertrouwen te vragen aan het einde van haar periode. Hetzelfde probleem doet zich echter voor maar dan omgekeerd. De Kamer kan de regering alleen tot ontslag dwingen met een constructieve verwerping van het vertrouwen. Hier moet er dus ook een nieuwe regering klaarstaan. Het voordeel aan een noodregering is dat het gemakkelijker aan de achterban van politieke partijen verkocht kan worden.

²⁴⁵ MOONEN, T. en CLARENNE, J., "Wilmès II Par-Delà Les Apparences : Réflexions Sur La Notion de 'Gouvernement Minoritaire'" in BOUHON, F., SLAUTSKY, E. en WATTIER, S. (eds), *Le droit public belge face à la crise du COVID-19*, s.l., Larcier, 2022, (257) 266-272.

²⁴⁶ Bij lopende zaken geldt er immers een begrotingsbehoedzaamheid. Om de ontsporing van de begroting en financiën te voorkomen mogen de verschillende FOD's enkel bepaalde uitgaven doen die verplicht zijn voor de goede werking van de openbare diensten. Zie VERLAACK, P., *Continuïteit en verandering van beleid tijdens lopende zaken (2007, 2010-11 en 2014)*, onuitg. masterproef rechten, KU Leuven, 2015, 40.

²⁴⁷ Knack, "Nood breekt wet", 4 september 2019.

4.1.4. Expertenregering

Een expertenregering bestaat uit deskundigen uit de academische, administratieve en bedrijfswereld.²⁴⁸ Het idee is dat experts zich veeleer door zakelijke dan door ideologische overwegingen laten leiden.²⁴⁹ In dit verband wordt wel eens gesproken van een technocratie. Terwijl de technocraten besturen kunnen politici onderhandelen over een regeerakkoord. Voorstellen worden vaak verworpen, omdat ze van bepaalde partijen komen. Bij een expertenregering zou men dat kunnen vermijden.²⁵⁰ De omgekeerde redenering geldt echter ook. Voorstellen worden vaak aangenomen juist omdat ze van bepaalde partijen komen. Dat is de participatie.²⁵¹ We hebben geen traditie van groot respect voor onafhankelijke experts.²⁵² Experts zijn bovendien niet vrij van ideologie. Ze zullen door politici ideologische etiketten krijgen. Hun aanstelling is daardoor politiek gevoelig. Er is daarbovenop geen garantie dat ze het met elkaar eens zullen zijn.²⁵³ Bekende voorbeelden van deze piste zijn Italië in 2011 en Oostenrijk in 2019.²⁵⁴ België heeft nog geen expertenregering gekend, maar het gebeurt regelmatig dat mensen van buiten de politiek meteen minister worden.²⁵⁵

4.2. Voorstellen van mechanismen binnen het kader van zowel onzekerheid als complexiteit

4.2.1. Federale kieskring

Een federale kieskring is een kieskring waar alle Belgische burgers deel van uitmaken. Het omvat dus het hele Belgische grondgebied.²⁵⁶ In ons land zijn er alleen maar regionale en eentalige politieke partijen. De kieskringen – behalve Brussel – bevinden zich binnen één regio en één taalgebied. Daardoor zijn federale verkiezingen in ons land altijd enigszins regionale verkiezingen. De politieke partijen zoeken voor hun programma's alleen maar steun bij een deel van de bevolking. Politici hebben er geen belang bij de kiezers van over de taalgrens te overtuigen van

²⁴⁸ De Morgen, "Joachim Coens, kandidaat-CD&V-voorzitter, pleit voor regering van experts", 2 november 2019.

²⁴⁹ GOOSENS, J., "Technocraten aan de macht: grondwettelijkheid en legitimiteit van een zakenkabinet", *Juristenkrant* 2011, 12.

²⁵⁰ De Morgen, "Joachim Coens, kandidaat-CD&V-voorzitter, pleit voor regering van experts", 2 november 2019.

²⁵¹ Knack, "Hendrik Vuyse over idee Bart Tommelein: 'Hiermee breng je het koningshuis in verlegenheid'", 30 januari 2020.

²⁵² De Standaard, "Een expertenregering? 'Geen groot ontzag voor experts in Wetstraat'", 29 januari 2020.

²⁵³ Het Nieuwsblad, "Regering van experts", 4 november 2019.

²⁵⁴ De Redactie, "Bart Tommelein pleit voor expertenregering: 'Die kan het land besturen terwijl politici regeerakkoord maken'", 29 januari 2020.

²⁵⁵ De Standaard, "Rondjes draaien is niet verplicht", 1 februari 2020.

²⁵⁶ De Standaard, "Een kieskring voor alle Belgen", 4 februari 2005.

hun ideeën.²⁵⁷ Om stemmen te winnen kunnen ze beloftes doen die in het nadeel zijn van de andere gemeenschap, maar om in de regering te zitten moeten ze sommige van die beloftes afzweren zonder al te veel gezichtsverlies te leiden. Dat is de praktijk van regionaal opbod.²⁵⁸ Voor de regeringsvorming stelt dit twee problemen. Ten eerste zijn de campagnepraktijken lokaal, waardoor politici van een ander taalgebied weinig met elkaar in contact komen. Ze kennen elkaars voorkeuren niet. Ten tweede zet regionaal opbod de communautaire tegenstellingen op scherp. Een federale kieskring zou dit kunnen verhelpen. In principe is het al mogelijk voor partijen om zich aan de andere kant van de taalgrens aan de kiezer te presenteren. In de praktijk gebeurt dit echter niet, omdat partijen er doorgaans geen belang bij hebben om de zusterpartij aan de andere kant van de taalgrens enige concurrentie aan te doen.²⁵⁹

Het meest bekende voorstel is dat van de Paviagroep.²⁶⁰ In dit voorstel zouden 15 van de huidige 150 leden van de Kamer in een federale kieskring worden verkozen. Daarbij wordt voorgesteld om te werken met een quota. Negen zetels zouden aan de Nederlandse taalgroep voorbehouden worden en zes zetels aan de Franse taalgroep. De kiezer zou een dubbele stem krijgen. Eén voor de federale en één voor de provinciale kieskringen. Politici zouden zich zowel in de federale kieskring als in een provinciale kieskring kandidaat kunnen stellen. Dit voorstel heeft een autonoom debat gekregen in de Kamer.²⁶¹ Er was daarin veel discussie omtrent de specifieke modaliteiten. Een federale kieskring is moeilijk te operationaliseren. Sinds de verkiezingen van 26 mei 2019 zijn er een wetsvoorstel²⁶² en een voorstel tot herziening van de Grondwet voor een federale kieskring ingediend.²⁶³ Beiden wijken op een andere manier af van het voorstel van de Paviagroep. Er lijkt dus enthousiasme te zijn voor het idee, maar geen consensus over de operationalisering ervan.

Op het vlak van onzekerheid zou een federale kieskring ervoor kunnen zorgen dat er meer informatie is over de voorkeuren van partijleiders. Deze zouden elkaar beter leren kennen, waardoor ze beter zouden weten welke voorstellen acceptabel zijn. Met betrekking tot complexiteit zou het in eerste instantie een effect kunnen hebben op *ideology*. De ideologische verschillen tussen Nederlandstalige en Franstalige partijen zouden kunnen afnemen, omdat het in

²⁵⁷ VELAERS, J., “De federale kieskring in een constitutioneel perspectief” in bijlage Verslag namens de gemengde parlementaire commissie belast met de kwestie van een federale kieskring, *Parl.St.* Senaat 2013-14, nr. 2730/1.

²⁵⁸ Verslag namens de gemengde parlementaire commissie belast met de kwestie van een federale kieskring, *Parl.St.* Senaat 2013-14, nr. 2730/1, 6.

²⁵⁹ *Ibid.*, 17.

²⁶⁰ Voor meer informatie zie <https://www.paviagroup.be/proposal.html#voorstel>.

²⁶¹ Voor meer informatie zie Verslag namens de gemengde parlementaire commissie belast met de kwestie van een federale kieskring, *Parl.St.* Senaat 2013-14, nr. 2730/1.

²⁶² Wetsvoorstel tot het inrichten van een federale kieskring, *Parl.St.* Kamer 2018-19, nr. 55-480/1.

²⁶³ Voorstel tot herziening van artikel 63, § 1, van de Grondwet teneinde een federale kieskring in te voeren, *Parl.St.* Kamer, 2021-22, nr. 55-2178/1.

hun belang zou zijn om rekening te houden met de voorkeuren van kiezers aan de andere kant van de taalgrens. Het zou minder interessant worden om aan regionaal opbod te doen. In tweede instantie zou het een effect kunnen hebben op *size*. Een federale kieskring zou de vorming van nationale partijen kunnen stimuleren, wat tot gevolg zou hebben dat er minder partijen zijn. De effecten van een federale kieskring echter zijn niet voorspelbaar en zouden beïnvloed worden door de concrete modaliteiten ervan.²⁶⁴ De impact zou afhangen van het aantal zetels dat erin zouden verkozen worden. Het is één van de meest beloftevolle voorstellen. Er is geen ander voorstel dat zoveel raakvlakken heeft met de politicologische literatuur.

Om het voorstel van de Paviagroep in te voeren zou artikel 63, §2 van de Grondwet gewijzigd moeten worden. Om betwistingen over de grondwettigheid van de dubbele stem te vermijden zou men artikel 61, tweede lid van de Grondwet kunnen wijzigen.

4.3. Voorstellen van mechanismen binnen het kader van onzekerheid

4.3.1. Transparantie verhogen

De regeringsvorming in België is niet transparant. Het probleem is dat partijen geen informatie hebben over de periodes waar zij niet aan de onderhandelingen deelnamen. Een oplossing zou kunnen zijn om koninklijke opdrachthouders de Kamer op de hoogte te laten brengen van hun vooruitgang. Op dit moment moeten ze alleen maar verslag uitbrengen aan de Koning en alle gesprekken met de Koning zijn geheim, omwille van het zogenaamd *colloque singulier*. In Nederland zijn er afspraken daarover. De Kamer kan tijdens de uitvoering en na afronding van een opdracht besluiten om informateurs dan wel formateurs uit te nodigen om over het verloop van de opdracht inlichtingen te verschaffen.²⁶⁵ Dat klinkt goed, maar een zekere mate van beslotenheid is ook nodig. Geheimhouding is belangrijk voor het vertrouwen. Een opdrachthouder zou echter niet verplicht zijn alle details bekend te maken.

Op 14 november 2019 werd een voorstel tot wijziging van het Kamerreglement ingediend om het Nederlands model over te nemen, maar het werd door de Kamer verworpen.²⁶⁶

De transparantie van de regeringsvorming verhogen zou een rechtstreekse invloed kunnen hebben op de mate van onzekerheid. Het zou ervoor kunnen zorgen dat er meer informatie is over de

²⁶⁴ VELAERS, J., "De federale kieskring in een constitutioneel perspectief" in bijlage Verslag namens de gemengde parlementaire commissie belast met de kwestie van een federale kieskring, *Parl.St.* Senaat 2013-14, nr. 2730/1.

²⁶⁵ Art. 139b Reglement van Orde van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

²⁶⁶ Voorstel tot wijziging van het Reglement van de Kamer van volksvertegenwoordigers wat betreft de federale regeringsvorming *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-759/1-2.

voorkeuren van partijleiders. Wanneer partijleiders op de hoogte zijn van welke voorstellen al dan niet aanvaardbaar zijn, zou de regeringsvorming sneller kunnen verlopen. De vraag is of partijleiders even vrijuit zouden durven onderhandelen wanneer daarover gerapporteerd kan worden aan de Kamer. Dat zou afhangen van het vertrouwen in de koninklijke opdrachthouders. Die zouden belangrijke details over de voorkeuren van de partijleiders kunnen delen met de Kamer, wat nadelig zou kunnen zijn voor hun onderhandelingspositie. Vandaag de dag echter gebeurt het frequent dat informatie over de regeringsvorming lekt. De onderhandelaars stellen zich dus sowieso al wat terughoudend op. Wanneer transparantie echter geformaliseerd is, dan zouden daar hoogstwaarschijnlijk duidelijke afspraken over gemaakt worden. De impact van dit voorstel zou afhangen van de mate waarin de voorkeuren van partijleiders bekend worden gemaakt. Men zou kunnen opleggen dat er ten minste inlichtingen worden verschaft over waar de onderhandelingen zijn misgelopen, met andere woorden welke voorstellen *niet* aanvaardbaar zijn.

Om dit voorstel in te voeren is er geen grondwetsherziening nodig. Een wijziging van het Kamerreglement volstaat.

4.4. Voorstellen van mechanismen binnen het kader van complexiteit

4.4.1. Fragmentatie beperken

Het aantal partijen in België is toegenomen. In de jaren 1960-1970 was er een splitsing van de nationale partijen op taalbasis. We kregen daardoor Nederlandstalige en Franstalige partijen. Traditionele partijen scoren steeds slechter op verkiezingen. Ze hebben samen geen meerderheid meer. Het is niet langer een standaardoplossing. Nieuwe radicale, populistische partijen ontstaan en hebben succes. VB en PvdA-PTB bezitten momenteel 20% van de zetels. Ze worden door sommigen partijen als niet-coalitionneerbaar beschouwd. Ze kunnen dus veel druk uitoefenen, maar worden tegelijkertijd uitgesloten. In 2019 waren er 11 effectieve partijen in de Kamer wat een record is. Door de verdeling van zetels in de Kamer tussen een groeiend aantal partijen van vergelijkbaar gewicht zijn er meer partijen nodig om een meerderheid te halen.²⁶⁷

4.4.1.1. Meerderheidssysteem

In een meerderheidssysteem wordt in principe een beperkt aantal zetels per kieskring verkozen die naar de partij met de meeste stemmen gaan.²⁶⁸ Kleine partijen komen zo nauwelijks aan bod.

²⁶⁷ Zie mondelinge toelichting DUMONT, P. en DODEIGNE, J., Hoorzitting: Inleidend verslag betreffende de mechanismen van regeringsvorming, 21 september 2022.

²⁶⁸ DEVOS, C., *Een plattegrond van de macht: inleiding tot politiek en politieke wetenschappen*, Gent, Academia Press, 2019, 538.

Ook extreme partijen krijgen minder kans om zetels te halen in de Kamer. Dissidente groepen in een partij zullen conflicten niet snel op de spits drijven, omdat ze beseffen dat ze amper een kans maken wanneer ze zich afscheuren.²⁶⁹ Tegenstellingen gaan zich stellen binnen partijen.²⁷⁰

Gemengde stelsels, waar een deel van de zetels verdeeld worden volgen het meerderheidssysteem en een deel volgens het proportioneel systeem, zijn een optie. Parallele systemen zijn het eenvoudigst. Daar bestaat het parlement uit twee soorten zetels, die elk volgens een verschillend kiessysteem worden verkozen. Voorbeelden daarvan zijn de Russische Doema en Japanse Diet.²⁷¹

Gezien er in een meerderheidssysteem minder partijen zouden zijn, zou de complexiteit in termen van *size* afnemen. Hoewel extreme partijen minder kans zouden maken, zouden de ideologische verschillen tussen Nederlandstalige en Franstalige partijen blijven bestaan. De kans is groot dat er zich twee sterke blokken vormen aan weerszijden van de taalgrens. De tegenstellingen zouden dan alleen maar uitgediept worden en verdere blokkering in de hand werken.²⁷² Men kan dus niet stellen dat het voorstel in België een positief effect zou hebben op *ideology*. Het zou zelfs perverse effecten kunnen hebben. De kans dat kleine of extreme partijen dit voorstel zouden steunen is klein.²⁷³ Het nadeel aan een meerderheidsstelsel is dat het minder evenredig is. Evenredigheid afbouwen is een verregaande hervorming voor een snellere regeringsvorming. Enige terughoudendheid daaromtrent is gepast.²⁷⁴

Het voorstel van een meerderheidssysteem vereist een grondwetsherziening van artikel 62, tweede lid van de Grondwet.

4.4.1.2. Kiesdrempel verhogen

Een andere manier om fragmentatie te beperken is het verhogen van de kiesdrempel. Daarbij moet een onderscheid gemaakt worden tussen de formele en effectieve kiesdrempel. De formele kiesdrempel is het stemmenpercentage dat een partij moet behalen om tot de zetelverdeling te worden toegelaten. In België is dat 5% per provinciale kieskring. Er wordt enkel rekening gehouden

²⁶⁹ DEVOS, C., *Een plattegrond van de macht: inleiding tot politiek en politieke wetenschappen*, Gent, Academia Press, 2019, 543-544.

²⁷⁰ Zie mondelinge toelichting SINARDET, D., Hoorzitting: Inleidend verslag betreffende de mechanismen van regeringsvorming, 21 september 2022.

²⁷¹ DEVOS, C., *Een plattegrond van de macht: inleiding tot politiek en politieke wetenschappen*, Gent, Academia Press, 2019, 549.

²⁷² De Morgen, "Een snellere formatie? Nog even wachten", 18 november 2020.

²⁷³ De Tijd, "Kieshervorming als afleidingsmanoeuvre", 29 september 2020.

²⁷⁴ Zie mondelinge toelichting MOONEN, T., Hoorzitting: Inleidend verslag betreffende de mechanismen van regeringsvorming, 7 december 2022.

met de geldige stemmen. Een stem is ongeldig wanneer er verkeerd werd gestemd, bijv. op verschillende partijen tegelijkertijd. De effectieve kiesdrempel is het stemmenpercentage dat de facto vereist is om een zetel te halen. Omdat de effectieve kiesdrempel meestal hoger is dan de formele kiesdrempel, is de impact van die formele kiesdrempel beperkt. In België heeft de formele kiesdrempel alleen effect in de provinciale kieskringen Antwerpen, Oost-Vlaanderen en Henegouwen.²⁷⁵

Een verhoging van de kiesdrempel zou kleine partijen uitsluiten van de zetelverdeling, waardoor het aantal partijen zou dalen. Hierdoor zou de complexiteit in verband met *size* verminderen. Op *ideology* echter zou het waarschijnlijk geen significant effect hebben. Kleine partijen zullen weinig interesse hebben om dit voorstel te steunen. Ook hier wordt de evenredigheid afgebouwd, waardoor terughoudendheid gepast is.

De kiesdrempel verhogen is eenvoudiger dan het meerderheidssysteem invoeren, want het vereist geen herziening van de Grondwet. Men zou artikel 165bis van het Kieswetboek moeten wijzigen.

4.5. Voorstellen van mechanismen binnen het kader van institutionele regels

4.5.1. Negatief parlementarisme

Minderheidsregeringen behoren niet tot de Belgische politieke cultuur.²⁷⁶ In België zijn heel weinig partijen bereid om externe steun te verlenen aan een minderheidsregering.²⁷⁷ Partijen treden dan liever toe tot de regering.²⁷⁸ Het zou wellicht meer kunnen voorkomen als een regering niet langer verplicht zou zijn om het vertrouwen te verkrijgen, maar het simpelweg zou volstaan dat er geen motie van wantrouwen wordt aangenomen.²⁷⁹ Dat betekent een overgang van positief parlementarisme naar negatief parlementarisme. Landen zoals Denemarken, Noorwegen en Zweden, die een traditie kennen van minderheidsregeringen, hebben een systeem van negatief parlementarisme.²⁸⁰

²⁷⁵ DEVOS, C., *Een plattegrond van de macht: inleiding tot politiek en politieke wetenschappen*, Gent, Academia Press, 2019, 546-547, 559-560.

²⁷⁶ De Standaard, "Een minderheidsregering kan plots het overwegen waard zijn", 17 juni 2020.

²⁷⁷ Zie mondelinge toelichting DUMONT, H., Hoorzitting: Inleidend verslag betreffende de mechanismen van regeringsvorming, 7 december 2022.

²⁷⁸ Zie mondelinge toelichting MOONEN, T., Hoorzitting: Inleidend verslag betreffende de mechanismen van regeringsvorming, 7 december 2022.

²⁷⁹ De Standaard, "Een minderheidsregering: begin er maar aan te wennen", 2 maart 2020.

²⁸⁰ BULL, T., "Institutions and Division of Powers" in KRUNKE, H. en THORARENSEN, B. (eds.), *The Nordic Constitutions: A Comparative and Contextual Study*, Oxford, Hart Publishing, 2018, 51; LAUVAUX, P., *Parlementarisme rationalisé et stabilité du pouvoir exécutif*, Brussel, Bruylant, 1988, 117; Art. 15 Danmarks Riges

Over het algemeen stellen studies vast dat *investiture of positive bicameralism* geen invloed heeft op de snelheid van de regeringsvorming. De enige uitzondering is Ecker (2017) die vaststelt dat het de regeringsvorming versnelt. Of een overschakeling van positief naar negatief parlementarisme een grote impact zal hebben valt te betwijfelen. Daarbovenop zijn minderheidsregeringen minder stabiel. Ze kunnen op elk moment omvergeworpen worden en hebben beperkte manoeuvreer mogelijkheden.²⁸¹

België heeft een parlementair systeem. Dat wil zeggen dat de werkelijke macht aan de Kamer toekomt. Zolang de regering niet het vertrouwen heeft gekregen van de Kamer dient zij zich terughoudend op te stellen. Sinds 1993 volstaat een gewone motie van wantrouwen niet langer om de regering tot ontslag te dwingen. De motie van wantrouwen moet constructief zijn. Als het vertrouwen onmiddellijk vermoed zou worden, dan zou de Kamer het niet gemakkelijk kunnen ontnemen. Dit druist in tegen het parlementarisme. De vertrouwensstemming is een grondwettelijke gewoonte. Het staat niet beschreven in de Grondwet. Om dit voorstel in te voeren echter is een wijziging van artikel 96, tweede lid van de Grondwet vereist, zodat het vertrouwen met een gewone motie van wantrouwen zou kunnen ontnomen worden.²⁸²

4.5.2. Procedure grondwetsherziening wijzigen

Artikel 195 van de Grondwet voorziet in een strakke procedure voor de herziening van de Grondwet. De Grondwetsherziening verloopt in drie fasen. De eerste fase is de preconstituante. De Koning, Kamer en Senaat (de federale wetgevende macht) vormen samen de preconstituante en verklaren afzonderlijk dat er redenen zijn tot herziening van de Grondwet. Elke verklaring duidt de artikelen aan die in aanmerking komen voor herziening. Daar is in de Kamer en Senaat een gewone meerderheid voor vereist (meerderheid is aanwezig, meerderheid van de uitgebrachte stemmen is ja). Enkel de artikelen die in de drie verklaringen voorkomen kunnen later worden gewijzigd. De tweede fase is verkiezingen. De verklaringen tot herziening van de Grondwet worden in het Belgisch Staatsblad gepubliceerd. Daarna worden beide kamers van rechtswege ontbonden. Binnen de veertig dagen worden de kiezers opgeroepen en de nieuw verkozen Kamers worden binnen drie maanden bijeengeroepen. De derde fase is de constituante. De Koning en de nieuw verkozen kamers vormen samen de constituante. Om de grondwet te wijzigen is in elke kamer een grondwettelijke meerderheid vereist (2/3 is aanwezig, 2/3 van de uitgebrachte stemmen is ja). De

Grundlov (Deense Grondwet), art. 15 Kongeriket Noregs grunnlov (Noorse Grondwet), 13 kap., 4 § Regeringsformen (Zweedse Grondwet).

²⁸¹ Zie mondelinge toelichting WATTIER, S., Hoorzitting: Inleidend verslag betreffende de mechanismen van regeringsvorming, 7 december 2022.

²⁸² VELAERS, J., *De Grondwet - Een artikelsgewijze commentaar. Deel II - De machten (de federale staat, de gemeenschappen en de gewesten)*, Brugge, Die Keure, 2019, 452-453.

constituante is echter niet verplicht de Grondwet te wijzigen. Destituante is ook niet inhoudelijk gebonden aan de overwegingen van de preconstituante, tenzij wanneer de preconstituante de opheffing van een artikel of de invoering van een nieuw artikel heeft vooropgesteld. De bevoegdheid van de constituante wordt beperkt door de termijn van de legislatuur. Nadat de constituante de Grondwet heeft gewijzigd, worden de kamers niet ontbonden. De gewijzigde Grondwet treedt in werking op de dag van de publicatie ervan in het Belgisch Staatsblad, tenzij uitdrukkelijk een andere datum wordt bepaald.²⁸³ Wanneer een grondwetsherziening op de politieke agenda staat, dan kan het vereisen van een grondwettelijke meerderheid een surplus regering afdwingen. Als er meer partijen nodig zijn om de Grondwet te herzien, dan wordt het moeilijker om een gemeenschappelijke grond te vinden. Discussies hieromtrent kunnen de duur van de regeringsvorming verlengen. Een oplossing zou kunnen zijn om niet langer een grondwettelijke meerderheid te vereisen.

De Winter en Dumont (2008) stellen vast dat de vereiste van een *supermajority* voor de herziening van de grondwet, de duur van de regeringsvorming verlengt. Er zijn echter geen andere studies die dit onderzoeken. Er is dus maar beperkt bewijs om dit voorstel te steunen.

Het invoeren van dit voorstel vereist een wijziging van artikel 195 van de Grondwet.

4.6. Andere voorstellen

4.6.1. Druk verhogen

4.6.1.1. Nieuwe verkiezingen

4.6.1.1.1. Formele deadline

Men zou een formele deadline kunnen stellen voor de regeringsvorming. Dit wordt in het huidige regeerakkoord voorgesteld. De deadline zou hard of zacht kunnen zijn. Een harde deadline betekent dat na een bepaalde termijn automatisch nieuwe verkiezingen plaatsvinden. Een zwakke deadline houdt in dat na een zekere periode de Kamer stemt of de onderhandelingen voortgezet kunnen worden.²⁸⁴ De bedoeling is niet om effectief nieuwe verkiezingen te organiseren, maar wel om een afschrikwekkend effect te hebben. In een land met stemplicht kan dat meer effect hebben. België heeft nog nooit vervroegde verkiezingen gekend. Politici zijn dus toch wel wat bang

²⁸³ VANDE LANOTTE, J., GOEDERTIER, G., HAECK, Y., GOOSENS, J. en DE PELSMAEKER, T., *Belgisch publiekrecht*, Brugge, Die Keure, 2015, 77-82.

²⁸⁴ Zie mondelinge toelichting VELAERS, J., Hoorzitting: Inleidend verslag betreffende de mechanismen van regeringsvorming, 7 december 2022.

daarvoor.²⁸⁵ Daarbovenop worden partijen niet graag schuldig bevonden voor mislukking.²⁸⁶ Israël en Spanje zijn voorbeelden van landen waar een formele deadline bestaat.

In Israël worden de eerste twee formateurs door de President aangewezen. De eerste formateur krijgt 28 dagen de tijd om een regering te vormen, verlengbaar met maximaal 14 dagen. Als de eerste formateur daar niet in slaagt, dan kan de President, eventueel na overleg met de Knesset (het parlement), een tweede formateur aanwijzen. Deze krijgt 28 dagen de tijd om een regering te vormen, maar de termijn is niet verlengbaar. Als ook de tweede formateur er niet in slaagt een regering te vormen, dan kan de Knesset een derde formateur aanwijzen. Deze krijgt slechts 14 dagen de tijd om een regering te vormen. Als geen derde formateur wordt aangewezen of ook de derde formateur faalt, dan kan de President nieuwe verkiezingen uitschrijven.²⁸⁷

In Spanje nomineert de Koning een kandidaat voor het presidentschap van de regering. Als de kandidaat met een absolute meerderheid het vertrouwen krijgt van het Congres van Afgevaardigden (het lagerhuis van het parlement), dan wordt hij door de Koning benoemd tot President. Als er geen absolute meerderheid is, dan wordt het voorstel na 48 uur opnieuw in stemming gebracht en volstaat een gewone meerderheid. Indien na deze stemming het vertrouwen voor de investituur niet is verkregen, wordt het proces herhaald. Als binnen twee maanden na de eerste stemming voor de investituur geen enkele kandidaat het vertrouwen van het Congres heeft gekregen, dan kan de Koning het Congres ontbinden en nieuwe verkiezingen uitschrijven.²⁸⁸

Op 18 november 2019 werd een voorstel tot herziening van de Grondwet ingediend om een formele deadline in te voeren. Concreet stelt het voor om aan artikel 46 van de Grondwet een bepaling toe te voegen, zodat er nieuwe federale verkiezingen zouden worden georganiseerd wanneer drie maanden na de dag van de federale verkiezingen nog geen federale regering werd gevormd.²⁸⁹

Een formele deadline invoeren die nieuwe verkiezingen oplegt na het verstrijken van een bepaalde termijn, zou diametraal tegenover de theorie van onzekerheid staan. Deze stelt immers dat

²⁸⁵ Zie mondelinge toelichting SINARDET, D., Hoorzitting: Inleidend verslag betreffende de mechanismen van regeringsvorming, 21 september 2022.

²⁸⁶ Zie mondelinge toelichting WALGRAVE, S., Hoorzitting: Inleidend verslag betreffende de mechanismen van regeringsvorming, 21 september 2022.

²⁸⁷ Art. 7-11 Basiswet: de overheid.

²⁸⁸ Art. 99 Constitución Española (Spaanse Grondwet).

²⁸⁹ Voorstel van verklaring tot herziening van artikel 46 van de Grondwet teneinde een bepaling in te voegen dat er nieuwe federale wetgevende verkiezingen worden georganiseerd wanneer drie maanden na de dag van de federale wetgevende verkiezingen nog geen federale regering werd gevormd, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-763/1.

regeringsvormingen trager zijn in periodes na verkiezingen. Telkens nieuwe verkiezingen organiseren lijkt dus absoluut geen goed idee. Er zou minder tijd zijn om gedetailleerde regeerakkoorden te schrijven.²⁹⁰ Het zou de dynamiek van permanente campagnes kunnen versterken. De verkiezingen zouden minder om inhoud draaien en meer om politiek.²⁹¹ Nieuwe verkiezingen organiseren gaat ervan uit dat de kiezer slecht heeft gekozen.²⁹² Dat de kiezer de kaarten anders zal verdelen is pure speculatie. Opeenvolgende verkiezingen kunnen leiden tot een toename van antipolitieke sentimenten en verkiezingsmoeheid.²⁹³ Politieke partijen hebben soms ook andere belangen dan toetreden tot een regering²⁹⁴. Het creëert de omgekeerde incentive voor partijen die willen aantonen dat België niet werkt.²⁹⁵ Partijen die denken dat ze bij de volgende verkiezingen betere resultaten kunnen behalen, zouden bewust verkiezingen kunnen uitlokken en de regeringsvorming blokkeren.²⁹⁶ Voornamelijk antisysteempartijen zullen daar baat bij hebben.²⁹⁷ Deze partijen hebben voordeel bij nieuwe verkiezingen, want ze worden niet betrokken bij de onderhandelingen. Ze kunnen dus niet beschuldigd worden voor het falen ervan.²⁹⁸ Nieuwe verkiezingen zullen wellicht geen oplossing zijn.²⁹⁹ Een formele deadline introduceren is ingrijpen op de symptomen, niet de oorzaken.³⁰⁰

Artikel 46 van de Grondwet zou herzien moeten worden.

²⁹⁰ Zie mondelinge toelichting DUMONT, H., Hoorzitting: Inleidend verslag betreffende de mechanismen van regeringsvorming, 7 december 2022.

²⁹¹ Zie mondelinge toelichting SINARDET, D., Hoorzitting: Inleidend verslag betreffende de mechanismen van regeringsvorming, 21 september 2022.

²⁹² Zie mondelinge toelichting DUMONT, H., Hoorzitting: Inleidend verslag betreffende de mechanismen van regeringsvorming, 7 december 2022.

²⁹³ Zie mondelinge toelichting VELAERS, J., Hoorzitting: Inleidend verslag betreffende de mechanismen van regeringsvorming, 7 december 2022.

²⁹⁴ Zie mondelinge toelichting MOONEN, T., Hoorzitting: Inleidend verslag betreffende de mechanismen van regeringsvorming, 7 december 2022.

²⁹⁵ Zie mondelinge toelichting WALGRAVE, S., Hoorzitting: Inleidend verslag betreffende de mechanismen van regeringsvorming, 21 september 2022.

²⁹⁶ Zie mondelinge toelichting DUMONT, H., Hoorzitting: Inleidend verslag betreffende de mechanismen van regeringsvorming, 7 december 2022.

²⁹⁷ Zie mondelinge toelichting VELEARS, J., Hoorzitting: Inleidend verslag betreffende de mechanismen van regeringsvorming, 7 december 2022.

²⁹⁸ Zie mondelinge toelichting WALGRAVE, S., Hoorzitting: Inleidend verslag betreffende de mechanismen van regeringsvorming, 21 september 2022.

²⁹⁹ Zie mondelinge toelichting UYTENDAELE, M., Hoorzitting: Inleidend verslag betreffende de mechanismen van regeringsvorming, 7 december 2022.

³⁰⁰ Zie mondelinge toelichting LOONES, S., Hoorzitting: Inleidend verslag betreffende de mechanismen van regeringsvorming, 21 september 2022.

4.6.1.1.2. Beperking formatiepogingen

In Zweden wordt er geen formele deadline opgelegd, maar wordt het aantal formatiepogingen beperkt tot vier. Wanneer een minister-president moet worden benoemd, nodigt de uittredende Kamervoorzitter vertegenwoordigers van elke fractie in de Riksdag (het parlement) uit voor overleg. De voorzitter overlegt met de vicevoorzitters en legt vervolgens voorstellen voor aan de Riksdag. De Riksdag moet binnen vier dagen over het voorstel stemmen. Als meer dan de helft van de parlementsleden tegen het voorstel stemt, wordt het verworpen, anders wordt het goedgekeurd. Als de Riksdag het voorstel van de voorzitter verwerpt, wordt de procedure herhaald. Als de Riksdag het voorstel van de voorzitter vier keer heeft verworpen, wordt de procedure opgeschort en pas hervat nadat er verkiezingen voor de Riksdag zijn gehouden.³⁰¹

Dezelfde opmerking als bij een formele deadline kan gemaakt worden. Nieuwe verkiezingen zijn geen oplossing. Ze creëren onzekerheid en vertragen daardoor de regeringsvorming. Het Zweeds model echter is te verkiezen boven een formele deadline, gezien in de praktijk geen nieuwe verkiezingen worden uitgeschreven.³⁰² De vraag is of dat werkelijk te wijten is aan het afschrikwekkend effect van nieuwe verkiezingen na een vierde formatiepoging. Het is niet meteen duidelijk waarom dit wel afschrikwekkend zou zijn, maar een formele deadline niet.

Een wijziging van artikel 46 van de Grondwet zou vereist zijn.

4.6.1.2. Financiële sancties

Binnen een bepaalde termijn zou men financiële sancties kunnen opleggen. Het doel daarvan zou zijn om de druk te verhogen om een regering te vormen.³⁰³ Dit zou op verschillende niveaus mogelijk zijn. Ten eerste zou men de partijfinanciering kunnen sanctioneren door de dotaties te verminderen. Het probleem is dat sommige partijen grotere buffers hebben.³⁰⁴ Een partij die een heel groot aantal stemmen heeft gekregen kan genieten van een hoge financiering. Door de regeringsvorming te blokkeren zou het andere partijen die minder rijk zijn kunnen ruïneren.³⁰⁵ Een

³⁰¹ 6 kap., 4-5 § Regeringsvormen.

³⁰² Zie mondelinge toelichting MOONEN, T., Hoorzitting: Inleidend verslag betreffende de mechanismen van regeringsvorming, 7 december 2022.

³⁰³ Zie mondelinge toelichting SINARDET, D., Hoorzitting: Inleidend verslag betreffende de mechanismen van regeringsvorming, 21 september 2022.

³⁰⁴ Zie mondelinge toelichting WALGRAVE, S., Hoorzitting: Inleidend verslag betreffende de mechanismen van regeringsvorming, 21 september 2022.

³⁰⁵ Zie mondelinge toelichting VERDUSSEN, M., Hoorzitting: Inleidend verslag betreffende de mechanismen van regeringsvorming, 7 december 2022.

mogelijke oplossing daarvoor zijn progressieve tarieven naargelang de hoogte van de dotatie.³⁰⁶ Een tweede niveau waar financiële sancties mogelijk zijn heeft betrekking op de parlementaire vergoedingen. Het parlement raken met financiële sancties echter, is zeer verregaand. Het parlement is bij uitstek een democratisch orgaan. Daarmee bestraf je de kiezer.³⁰⁷ Ten slotte zou men de lonen van de ministers in lopende zaken kunnen beperken. Dat kan echter voor problemen zorgen qua continuïteit.³⁰⁸ Een regering in lopende zaken zou je niet kwetsbaarder mogen maken.³⁰⁹ De coronacrisis heeft aangetoond dat een regering in lopende zaken soms de meest onvoorziene en delicate dossiers moet beheren.³¹⁰ Ministers in lopende zaken financieel sanctioneren maakt hen ook afhankelijk van hetgeen volgt, waarvoor zij eigenlijk niet verantwoordelijk zijn.³¹¹

Op 13 oktober 2020 werd een wetsvoorstel ingediend om financiële sancties op te leggen.³¹² Volgens dit voorstel zouden de partijdotaties, de lonen van parlementsleden en ministers na zes maanden maandelijks met 10 procent verminderen. De partijdotaties zouden volledig wegvallen. De lonen van parlementsleden en ministers zouden verminderen tot ze terugvallen op het niveau van een mediaan loon (3.053 euro bruto). De sancties zouden opgeheven worden wanneer een regering een vertrouwensstemming wint in het parlement of wanneer er nieuwe verkiezingen plaatsvinden.

Dit voorstel vertrekt vanuit een heel negatief verhaal.³¹³ Het redeneert dat politici zakkenvullers zijn die hun job doen voor het geld. Het lijkt te zeggen: “Als je wilt dat ze hun verantwoordelijkheid nemen, neem dan wat van hun geld af.”³¹⁴ Dit zou antipolitieke sentimenten kunnen versterken.³¹⁵

³⁰⁶ Zie mondelinge toelichting SINARDET, D., Hoorzitting: Inleidend verslag betreffende de mechanismen van regeringsvorming, 21 september 2022.

³⁰⁷ Zie mondelinge toelichting DODEIGNE, J., Hoorzitting: Inleidend verslag betreffende de mechanismen van regeringsvorming, 21 september 2022.

³⁰⁸ Zie mondelinge toelichting DEPREATERE, M., Hoorzitting: Inleidend verslag betreffende de mechanismen van regeringsvorming, 21 september 2022.

³⁰⁹ Zie mondelinge toelichting DODEIGNE, J., Hoorzitting: Inleidend verslag betreffende de mechanismen van regeringsvorming, 21 september 2022.

³¹⁰ Zie mondelinge toelichting DUMONT, H., Hoorzitting: Inleidend verslag betreffende de mechanismen van regeringsvorming, 7 december 2022.

³¹¹ Zie mondelinge toelichting DODEIGNE, J., Hoorzitting: Inleidend verslag betreffende de mechanismen van regeringsvorming, 21 september 2022.

³¹² Wetsvoorstel tot wijziging van de wet van 4 juli 1989 met het oog op de beperking van ministerlonen, politieke vergoedingen en partijdotaties in periodes van lopende zaken, *Parl.St.* Kamer 2020-21, nr. 55-1570/1.

³¹³ Zie mondelinge toelichting MOONEN, T., Hoorzitting: Inleidend verslag betreffende de mechanismen van regeringsvorming, 7 december 2022.

³¹⁴ Zie mondelinge toelichting VELAERS, J., Hoorzitting: Inleidend verslag betreffende de mechanismen van regeringsvorming, 7 december 2022.

³¹⁵ Zie mondelinge toelichting WALGRAVE, S., Hoorzitting: Inleidend verslag betreffende de mechanismen van regeringsvorming, 21 september 2022.

Daarbovenop is het onrechtvaardig om bij gebrek aan een duidelijke schuldige iedereen te bestraffen.³¹⁶

Er is geen grondwetsherziening nodig om dit voorstel in te voeren. Een wijziging van de wet van 4 juli 1989 betreffende de beperking en de controle van de verkiezingsuitgaven voor de verkiezingen van de Kamer van volksvertegenwoordigers, de financiering en de open boekhouding van de politieke partijen volstaat.

4.6.1.3. *Deblokkeringsmechanisme*

In het regeerakkoord wordt een deblokkeringsmechanisme voorgesteld. De regering lijkt daarvoor een spiegelregering voorop te stellen. Dat zou betekenen dat er na een bepaalde termijn automatisch een federale regering wordt gevormd die de regionale regeringen spiegelt. Dit doet vele vragen rijzen. Ten eerste: welke regionale regeringen zouden gespiegeld worden? De gemeenschaps- of gewestregeringen? Moet er dan respectievelijk rekening gehouden worden met de regering van de Duitstalige Gemeenschap en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest? Ten tweede: wat als niet alle regionale regeringen al gevormd zijn? Als men daarop zou wachten, dan zou de federale regeringsvorming geblokkeerd kunnen worden vanuit de regionale regeringsvorming. Men zou eventueel de grootste partijen kunnen spiegelen nodig om een meerderheid te hebben, maar dan zouden daar “niet-coalitionerbare partijen” tussen kunnen zitten. Partijen zouden ook minder bereid kunnen worden om compromissen te sluiten, wanneer ze weten dat ze toch in de spiegelregering terecht komen.³¹⁷ Ten derde: wat dient er te gebeuren indien een regionale regering valt of wijzigt? Als dat een effect zou hebben op de federale regering, dan zou dat instabiliteit kunnen veroorzaken.³¹⁸ Ten vierde: wat als de spiegelregering geen meerderheid heeft? De kans daarop echter is vanwege het grote aantal partijen dat gespiegeld zou worden hoogstwaarschijnlijk klein. Ten vijfde: wat als een partij enkel regionaal opkomt. Het mechanisme van een spiegelregering gaat ervan uit dat partijen zowel regionaal als nationaal georganiseerd zijn. Ten zesde: regeert de spiegelregering zonder regeerakkoord? Als men partijen zou dwingen een regeerakkoord te schrijven, dan zou dat leiden tot een minimalistische overeenkomst.³¹⁹ Als men dat niet zou doen, hoe wordt dan veronderstelt dat zij kunnen regeren? Het is al moeilijk met

³¹⁶ Zie mondelinge toelichting DUMONT, H., Hoorzitting: Inleidend verslag betreffende de mechanismen van regeringsvorming, 7 december 2022.

³¹⁷ Zie mondelinge toelichting VELAERS, J., Hoorzitting: Inleidend verslag betreffende de mechanismen van regeringsvorming, 7 december 2022.

³¹⁸ Zie mondelinge toelichting DUMONT, H., Hoorzitting: Inleidend verslag betreffende de mechanismen van regeringsvorming, 7 december 2022.

³¹⁹ *Ibid.*

een regeerakkoord.³²⁰ Hoe zou de Kamer zonder een regeerakkoord het vertrouwen kunnen geven? Of, ten zevende, wordt dat niet langer verwacht? Hoe kan de Kamer anders zijn controlefunctie uitoefenen?³²¹ Ten achtste: hoeveel ministers kunnen de partijen leveren en hoe moeten de portefeuilles verdeeld worden? Laat men dat open voor onderhandelingen of gaat men dat formaliseren? Men zou bijvoorbeeld proportionaliteit kunnen inbouwen en partijen het recht geven om portefeuilles te kiezen in de volgorde van hun gewicht in de regering. Ten slotte: wie wordt Eerste-Minister? Meestal is dat de formateur, maar die zou er in dit geval niet zijn. Wordt dat automatisch iemand uit de grootste partij? Het is duidelijk dat een spiegelregering moeilijk te operationaliseren is.

Het Zwitsers model zou ter inspiratie gebruikt kunnen worden, maar meer daarover later. D'Hooghe en Stuer hebben samen een concreet voorstel uitgewerkt.³²²

Zes maanden na de verkiezingen wordt de regeringsformatie, die is gebaseerd op het constitutioneel gewoonterecht, stopgezet. Na deze zes maanden gaat een termijn in van één maand waarin een regering wordt gevormd in overeenstemming met volgende procedure:

Binnen elke taalgroep wordt een meerderheid gevormd op basis van de verkiezingsuitslag.

Elke taalgroep maakt aanspraak op acht portefeuilles, waaronder zeven ministerportefeuilles die vooraf duidelijk zijn afgebakend (bijvoorbeeld: een minister van Justitie, een minister van Financiën enz.). De posities van eerste minister en Kamervoorzitter worden beschouwd als een aparte portefeuille.

Elke taalgroep kiest afwisselend een (minister)portefeuille. De taalgroep waartoe de grootste partij van het land behoort heeft voorkeurrecht van de eerste portefeuille.

Wanneer één taalgroep de positie van eerste minister of Kamervoorzitter kiest, is de andere taalgroep gebonden om de andere positie tot zich te nemen.

Een taalgroep kan gezamenlijk een keuze maken omtrent welke portefeuilles de voorkeur genieten. Wanneer geen akkoord is rond de exacte verdeling binnen elke taalgroep, wordt de methode

³²⁰ Zie mondelinge toelichting VELAERS, J., Hoorzitting: Inleidend verslag betreffende de mechanismen van regeringsvorming, 7 december 2022.

³²¹ Zie mondelinge toelichting VERDUSSEN, M., Hoorzitting: Inleidend verslag betreffende de mechanismen van regeringsvorming, 7 december 2022.

³²² STUER, J., "De regering in 'spaaklopende zaken'. Een alternatief kader voor de regering in lopende zaken ten tijde van politieke versnippering in België", *Jura Falc.* 2020-2021, 207-208.

D'Hondt gehanteerd die binnen elke taalgroep de volgorde zal uitmaken van het keuzerecht voor elke partij.

Een dergelijk samengestelde regering beslist unaniem over alle aangelegenheden die behoren tot de bevoegdheid van de Koning of een minister.

Het aanstellen van een regering volgens dit proces gebeurt ten laatste één maand na de eerder vermelde termijn van zes maanden. Deze periode van één maand geeft de regering de tijd om inhoudelijk een programma samen te stellen en dit aan de Kamer te presenteren. De Kamer wordt geacht het vertrouwen te geven in deze regering binnen de termijn van één maand. Daarnaast heeft de Kamer wel de mogelijkheid om binnen die termijn de voorkeur uit te spreken voor enerzijds een ander samengestelde regering en anderzijds nieuwe verkiezingen.

Een spiegelregering zou snel gevormd kunnen worden, maar gedwongen samenwerking is niet ideaal.³²³ Het is niet duidelijk of zo een regering werkbaar en duurzaam is. We zouden in een confederale logica terecht komen, maar België is geen confederale staat. Sommigen willen dat, anderen absoluut niet.³²⁴ Door te kijken naar de verhoudingen die voortvloeien uit regionale verkiezingen, worden de federale verkiezingen betekenisloos. Het zou beter zijn moest de spiegelregering samengesteld worden op basis van de verhoudingen binnen de Kamer.³²⁵

Dit voorstel vereist een herziening van artikel 46 van de Grondwet.

4.6.2. Formatieproces herzien

4.6.2.1. Rol Koning

Men zou de rol van de Koning in de regeringsvorming kunnen herzien. Er zijn drie modellen denkbaar.³²⁶ Ten eerste zou men de onderhandelingen vrij kunnen laten zoals in Vlaanderen het geval is. In de praktijk echter wordt het initiatiefrecht overgelaten aan de grootste partij. De vraag is of het gebrek aan een formeel kader in de regeringsvorming van België niet zou leiden tot chaos. Daarbovenop is het in België niet uitgesloten dat er een regering wordt gevormd zonder de

³²³ Zie mondelinge toelichting SINARDET, D., Hoorzitting: Inleidend verslag betreffende de mechanismen van regeringsvorming, 21 september 2022.

³²⁴ Zie mondelinge toelichting UYTENDAELE, M., Hoorzitting: Inleidend verslag betreffende de mechanismen van regeringsvorming, 7 december 2022.

³²⁵ Zie mondelinge toelichting DUMONT, H., Hoorzitting: Inleidend verslag betreffende de mechanismen van regeringsvorming, 7 december 2022.

³²⁶ Voor meer informatie zie MOONEN, T., "De Koning En de Vorming van de Federale Regering: Evaluatie van de Langste Institutionele Crisis Ooit." *TBP* 2013, 242-247.

grootste partij. Een tweede piste is het Nederlands voorbeeld. Daar worden informateurs en formateurs benoemd door de Tweede Kamer.³²⁷ Meteen na de verkiezingen echter kan de uittredende Kamervoorzitter al een verkenners het veld in sturen zodat er geen kostbare tijd verloren gaat. Onlangs heeft Mark Rutte (VVD) zijn waardering voor de vroegere rol van de koning in de regeringsvorming van Nederland geuit, waarbij de vraag rees of deze terug die rol zou moeten krijgen.³²⁸ Ook Nederland heeft de laatste tijd te kampen met lange regeringsvormingen. Het vereisen van een akkoord tussen partijen voor de aanduiding van een informateur of formateur kan de verhoudingen tussen partijen op scherp stellen. Het laatste voorbeeld is het Zweeds model. In Zweden wordt de uittredende Kamervoorzitter belast met de regie van de regeringsvorming.³²⁹

Op 14 november 2019 werd een voorstel tot wijziging van het Kamerreglement om het Nederlands model in te voeren ingediend, maar het werd door de Kamer verworpen.³³⁰

De rol van de Koning is geëvolueerd. Hij heeft eigenlijk geen grote rol meer, dus hervormen zal mogelijks weinig impact hebben.³³¹ De leiding van de regeringsvorming ligt nu in grote mate bij het partijleiderschap.³³² Vertragingen in de regeringsvorming zijn dan ook eerder aan hen te wijten. Het door dit voorstel nagestreefde doel lijkt eerder een democratisering van het formatieproces te zijn, dan een versnelling ervan.

De aanstelling van een formateur is een grondwettelijke gewoonte, omdat het een juridische verplichting inhoudt. De politieke onverantwoordelijkheid van de Koning vereist immers juridisch dat de regeringsvorming door iemand anders wordt gedaan. Het is echter niet noodzakelijk dat de formateur *door de Koning* wordt aangesteld. Deze rol van de Koning kan bijgevolg gewijzigd worden zonder grondwetsherziening.³³³

³²⁷ Art. 139a Reglement van Orde van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

³²⁸ Doorbraak, "Nederlandse koning terug in regeringsformatie?", 3 januari 2022, <https://doorbraak.be/nederlandse-koning-terug-in-regeringsformatie/>.

³²⁹ 6 kap., 4-6 § Regeringsvormen; Zie ook *supra* "4.6.1.1.2. Beperking formatiepogingen".

³³⁰ Voorstel tot wijziging van het Reglement van de Kamer van volksvertegenwoordigers wat betreft de federale regeringsvorming *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-759/1-2.

³³¹ Zie mondelinge toelichting UYTENDAELE, M., Hoorzitting: Inleidend verslag betreffende de mechanismen van regeringsvorming, 7 december 2022.

³³² Zie mondelinge toelichting MOONEN, T., Hoorzitting: Inleidend verslag betreffende de mechanismen van regeringsvorming, 7 december 2022.

³³³ MOONEN, T., "De Koning En de Vorming van de Federale Regering: Evaluatie van de Langste Institutionele Crisis Ooit." *TBP* 2013, 248-249.

4.6.2.2. Zwitsers model

Moet er eigenlijk onderhandeld worden? In Zwitserland is dat niet het geval. De Bondsraad (de federale regering) telt zeven zetels. Ze worden verkozen door de Bondsvergadering (het federaal parlement).³³⁴ Sinds 1959 maakt Zwitserland gebruik van de zogenaamde “magische-“ of “toverformule”. De drie grootste partijen krijgen twee zetels en de vierde grootste krijgt er één (2-2-2-1). Dit staat niet geschreven in de wet, maar is een informele overeenkomst tussen de partijen in het parlement.³³⁵ De stemming gebeurt geheim en verloopt in verschillende rondes. Om verkozen te worden moet een kandidaat een absolute meerderheid van de geldige stemmen halen.³³⁶ De zetels worden individueel, na elkaar, ingevuld in de volgorde van de ambtstermijn van de zittende ambtsdragers. De zetels waarvoor zittende leden van de Bondsraad zich kandidaat stellen, worden het eerst ingevuld.³³⁷ Over het algemeen worden de zittende leden van de Bondsraad herkozen, tot wanneer zij zich niet langer verkiesbaar stellen. Als een lid van de Bondsraad vervangen dient te worden, stelt de partij die op grond van de toverformule recht heeft op de zetel kandidaten voor. Bij de verkiezing van de Bondsraad moet ervoor gezorgd worden dat de verschillende geografische en taalgebieden van het land goed vertegenwoordigd zijn.³³⁸ De voorzitter en de vicevoorzitter van de Bondsraad worden door de Bondsvergadering uit de leden van de Bondsraad gekozen voor een ambtstermijn van één jaar. Herverkiezing voor het volgende jaar is niet toegestaan. De voorzitter kan het volgende jaar niet tot vicevoorzitter worden gekozen.³³⁹

Dit formatieproces loopt relatief vlot.³⁴⁰ De toverformule in Zwitserland werkt omdat het bestaat naast de frequente raadplegingen van het volk. Als er binnen de Bondsraad geen akkoord wordt gevonden, dan kan de bevolking opgeroepen worden om zich uit te spreken. Daar bestaat in België geen equivalent van.³⁴¹ Zwitserland verschilt te veel van België.³⁴²

³³⁴ Art. 168 en 175 Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft (Zwitserse Grondwet).

³³⁵ Zie The Federal Council, “Parties in the Federal Council since 1848”, <https://www.admin.ch/gov/en/start/federal-council/history-of-the-federal-council/federal-councillors-and-their-parties.html>, geraadpleegd op 8 augustus 2023.

³³⁶ Art. 130-131 Bundesgesetz über die Bundesversammlung (Bondsvergaderingswet).

³³⁷ Art. 132 Bondsvergaderingswet.

³³⁸ Art. 175 Zwitserse Grondwet.

³³⁹ Art. 176 Zwitserse Grondwet.

³⁴⁰ Zie mondelinge toelichting VANDENBERGHE, M., Hoorzitting: Inleidend verslag betreffende de mechanismen van regeringsvorming, 21 september 2022.

³⁴¹ In België zijn er immers enkel gemeentelijke, bovengemeentelijke, provinciale en gewestelijke volksraadplegingen mogelijk, zie art. 39bis en 41 Gw.; Zie mondelinge toelichting FANIEL, J., Hoorzitting: Inleidend verslag betreffende de mechanismen van regeringsvorming, 21 september 2022.

³⁴² Zie mondelinge toelichting UYTENDAELE, M., Hoorzitting: Inleidend verslag betreffende de mechanismen van regeringsvorming, 7 december 2022.

Voor dit voorstel is er een grondwetsherziening vereist van de artikelen 46, 96 en 99 van de Grondwet. Om een federale volksraadpleging mogelijk te maken zou artikel 39bis van de Grondwet gewijzigd moeten worden.

4.6.3. Coalitiestem

Momenteel kan de kiezer geen voorkeur uitdrukken over de regering die hij het liefst gevormd zou zien. De kiezer mag een stem uitbrengen voor één of meerdere kandidaten van eenzelfde lijst. Kan hij zich verenigen met de volgorde waarin de kandidaten op de door hem gesteunde lijst voorkomen, dan brengt hij een lijststem uit in het stemvakje bovenaan deze lijst. Kan hij zich niet verenigen met de volgorde waarin de kandidaten voorkomen, dan brengt hij een naamstem uit voor één of meerdere kandidaten van de lijst.³⁴³ Stembiljetten die daar niet aan voldoen zijn ongeldig.³⁴⁴ Men zou kunnen toestaan dat de kiezer een stem mag uitbrengen op kandidaten van verschillende lijsten. Dat heet panacheren. Nog een stap verder zou zijn om de kiezer meerdere stemmen uit te laten brengen. Koen Geens (CD&V) heeft dit voorgesteld. Hij wil de kiezer vijf stemmen geven die hij kan spreiden over de partijen. Zo kunnen ze bijvoorbeeld twee aan Groen geven, omdat het klimaat hen bezighoudt, één aan Vlaams Belang, omdat ze tegelijk een streng migratiebeleid willen, en twee voor CD&V, omdat ze voor rust en zekerheid staan.³⁴⁵ Een andere mogelijkheid is een preferentieel systeem, waarbij de kiezer kandidaten rangschikt volgens voorkeur. Twee voorbeelden daarvan zijn het Alternative Vote-stelsel (AV) van Australië en het Single Transferable Vote-stelsel (STV) van Ierland. AV wordt beschouwd als een meerderheidssysteem omdat het werkt met één of weinig zetels per kieskring en kandidaten een absolute meerderheid van de stemmen moeten halen. STV is proportioneel omdat het met meerdere zetels per kieskring werkt en kandidaten een quota moeten halen dat aanzienlijk lager ligt.³⁴⁶ De kiezer meteen zijn preferentiële coalitie laten uitdrukken lijkt mij meer opportuun dan een tweede ronde verkiezingen organiseren speciaal daarvoor. Zoals inmiddels wel duidelijk is, zijn extra verkiezingen omwille van onzekerheid te vermijden.

Het idee is om de kiezer zich meer genuanceerd uit te laten drukken. Op die manier kan hij een duidelijker signaal geven. Het effect van een hervorming van het kiessysteem echter, is niet te voorspellen en kan mogelijks pervers zijn. Koen Geens redeneert bijvoorbeeld dat met meerdere stemmen het effect van proteststemmen kan getemperd worden, maar het zou ook het effect

³⁴³ Art. 144 Kieswetboek

³⁴⁴ Art. 157 Kieswetboek

³⁴⁵ Het Laatste Nieuws, "De remedie van Koen Geens (CD&V) tegen eindeloze formatie: "Geef elke kiezer 5 stemmen""", 24 december 2019.

³⁴⁶ DEVOS, C., *Een plattegrond van de macht: inleiding tot politiek en politieke wetenschappen*, Gent, Academia Press, 2019, 540, 545.

kunnen versterken. Het kan ook helemaal geen effect hebben.³⁴⁷ De kiezer hoeft zich niet genuanceerder uit te drukken, ook al bestaat die mogelijkheid. Daarnaast blijft een signaal van de kiezer slechts een signaal. Politici kunnen dat naast zich neerleggen. Het verbod op panachage verhindert ook versplintering.

Er is geen herziening van de Grondwet vereist. Indien men meerdere stemmen mogelijk zou willen maken, zou men artikel 61 van de Grondwet kunnen wijzigen. Dat is echter niet nodig. De wijzigingen kunnen via het Kieswetboek ingevoerd worden. Panacheren zou men bijvoorbeeld mogelijk kunnen maken door de artikelen 144 en 157 van het Kieswetboek te wijzigen.

4.6.4. Federale- en regionale verkiezingen loskoppelen

Sinds de samenvallende verkiezingen in België (vanaf 2014) verlopen de regeringsvormingen op federaal- en regionaal niveau gelijktijdig. Indien numeriek mogelijk, wordt geprobeerd om op beide niveaus tot eenzelfde coalitie te komen. Dat maakt de regeringsvorming lastig, omdat een zet in één regeringsvorming gevolgen kan hebben voor een andere.³⁴⁸ Men zou de samenvallende verkiezingen kunnen opheffen.

Om een keuze te maken tussen samenvallende verkiezingen of een loskoppeling ervan, moet er een afweging gemaakt worden tussen de voordelen en nadelen. Een federale logica pleit voor loskoppeling. De autonomie van de deelstaten is het belangrijkste argument voor het niet langer laten samenvallen van de verkiezingen.³⁴⁹ Sinds de eerste staatshervorming in 1970 hebben de deelstaten stelselmatig meer bevoegdheden gekregen. Daarover moeten ze aan de kiezer verantwoording kunnen afleggen. Dat gebeurt het best in afzonderlijke verkiezingen.³⁵⁰ Wanneer de verkiezingen samenvallen, wordt door politieke partijen slechts één campagne gevoerd en focussen politici en/of media zich vooral op nationale thema's.³⁵¹ Hierdoor worden de regionale verkiezingen een soort "tweederangsverkiezing".³⁵² Wanneer de verkiezingen echter niet

³⁴⁷ De Morgen, "Vijf stemmen in plaats van één? Dat is een slecht plan, Koen Geens", 25 december 2019.

³⁴⁸ DEVOS, C., *Een plattegrond van de macht: inleiding tot politiek en politieke wetenschappen*, Gent, Academia Press, 2019, 405-406.

³⁴⁹ CLEMENT, J., PAS, W., SEUTIN, B., VAN HAEGEDOREN, G., en VAN NIEUWENHOVE, J., *Proeve van Grondwet voor Vlaanderen*, Brugge, Die Keure, 1996, 127 en FABRE, E. en MADDENS, B. "Verkiezingscycli in meerlagige politieke systemen: België in vergelijkend perspectief", *Vives Beleidspaper nr. 4* 2009.

³⁵⁰ SCHELKENS, M., "Samenvallende verkiezingen", *Jura Falc.* 2012-2013, 431.

³⁵¹ ENGELEN, B., "Samenvallende verkiezingen. Waarom minder ook meer kan zijn."; FABRE, E. en MADDENS, B. "Verkiezingscycli in meerlagige politieke systemen: België in vergelijkend perspectief", *Vives Beleidspaper nr. 4* 2009 en RIMANQUE, K., "De instellingen van Vlaanderen, de Franse Gemeenschap en het Waalse Gewest" in ALEN, A en SUETENS, L.P., (eds.), *Het federale België na de vierde staatshervorming*, Brugge, Die Keure, 1993, (167) 175.

³⁵² FABRE, E. en MADDENS, B. "Verkiezingscycli in meerlagige politieke systemen: België in vergelijkend perspectief", *Vives Beleidspaper nr. 4* 2009.

samenvallen, worden er voortdurende verkiezingscampagnes geriskeerd. De auteurs van de zesde staatshervorming hebben daar duidelijk niet voor gekozen. Meer verkiezingen kan tot verkiezingsmoeheid leiden. De kans bestaat dat kiezers in regionale verkiezingen hun ongenoegen zouden laten blijken ten aanzien van de federale bewindvoerders. Het zou democratisch zijn dat ze de opportuniteit krijgen om zich over het federale beleid uit te spreken, maar het zou een effect hebben op het verkeerde niveau.³⁵³ Het is onduidelijk of dit de regeringsvorming zou versnellen. Aan de ene kant zou het goed kunnen zijn moesten de regeringsvormingen van elkaar losgekoppeld worden. Aan de andere maken permanente campagnes het moeilijker om naar een regeerlogica te schakelen.

Om dit voorstel in te voeren zou men de artikelen 65 en 117 van de Grondwet moeten wijzigen.

5. Conclusie

Nu we de voorstellen van de mechanismen getoetst hebben aan de politicologische literatuur omtrent de factoren die de snelheid van de regeringsvorming beïnvloeden, kunnen we een eindoordeel vellen. Voorstellen die zich richten op het verminderen van onzekerheid zijn beter dan voorstellen die gericht zijn op het verminderen van complexiteit, omdat de onzekerheidstheorie sterker wordt onderbouwd door studies. Voorstellen die complexiteit aanpakken, hebben echter de voorkeur boven voorstellen die ingrijpen in institutionele regels, aangezien het onderzoek naar institutionele regels nog maar beperkt is in omvang. Voorstellen die gelijktijdig ingrijpen op meerdere aspecten, zoals zowel onzekerheid als complexiteit (*ideology* en/of *size*), hebben de voorkeur boven voorstellen die slechts één enkel aspect aanpakken. Tot slot dienen voorstellen die door onderzoek zijn weerlegd of geen betrekking hebben op enig aspect te worden vermeden. Alle voorstellen kunnen perverse effecten hebben. Gezien deze afhankelijk zijn van de concrete modaliteiten van het voorstel, hou ik er geen rekening mee.

Op basis daarvan kan de volgende rangschikking gemaakt worden:

- 1) Federale kieskring: vereist een herziening van artikel 63, §2 van de Grondwet;
- 2) Transparantie verhogen: vereist geen grondwetsherziening;
- 3) Meerderheidssysteem: vereist een herziening van artikel 62, tweede lid van de Grondwet;
- 4) Kiesdrempel verhogen: vereist geen grondwetsherziening;
- 5) Procedure grondwetsherziening wijzigen: vereist een herziening van artikel 195 van de Grondwet.

³⁵³ SCHELKENS, M., "Samenvallende verkiezingen", *Jura Falc.* 2012-2013, 430.

De twee voorstellen die momenteel in het regeerakkoord staan, een formele deadline en een deblokkeringsmechanisme, hebben geen betrekking op enig aspect waar de politicologische literatuur melding van maakt. Een formele deadline staat zelfs compleet tegenover de theorie van onzekerheid. Een deblokkeringsmechanisme forceert een snelle regeringsvorming, maar niet alleen de snelheid is van belang. De vraag is of zo een regering werkbaar en duurzaam is.

Idealiter zijn hervormingen wetenschappelijk onderbouwd. Aan de hand van mijn masterproef is het nu duidelijk welke voorstellen dat zijn, op welke manier en in welke mate daar rekening mee dient gehouden te worden. Ook heb ik de juridische implicaties voor het implementeren ervan aangehaald. Bijgevolg is de centrale onderzoeksvraag van mijn masterproef beantwoord.

BIBLIOGRAFIE

RECHTSLEER

Boeken

ALEN, A. en MUYLLE, K., *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 1055 p.

BEHRENDT, C., VRANCKEN, M., & ALEN, A., *Beginselen van het Belgisch staatsrecht*, Brugge, Die Keure, 2022, 870 p.

CLEMENT, J., PAS, W., SEUTIN, B., VAN HAEGEDOREN, G., en VAN NIEUWENHOVE, J., *Proeve van Grondwet voor Vlaanderen*, Brugge, Die Keure, 1996, 353 p.

GANSHOF VAN DER MEERSCH, W.J., *Pouvoir de fait et règle de droit dans le fonctionnement des institutions politiques*, Brussel, Bruylant, 1986, 173 p.

HUYTTENS, E., *Discussions du Congrès National de Belgique (1830-1831)*, Bruxelles, Société typographique belge, 1844, 728 p.

LAUVAUX, P., *Parlementarisme rationalisé et stabilité du pouvoir exécutif*, Brussel, Bruylant, 1988, 304 p.

MAST, A. en DUJARDIN, J., *Overzicht van het Belgisch Grondwettelijk Recht*, Brussel, Story-Scientia, 1987, 617 p.

MOONEN, T. en RIEMSLAGH, J., *Staatsrecht*, 2022, 404 p.

SOTTIAUX, S., *Grondwettelijk recht*, Mortsel, Intersentia, 2021, 530 p.

UYTTENDAELE, M., *Trente leçons de droit constitutionnel*, Limal, Anthemis, 2014, 1057 p.

VANDE LANOTTE, J., BRACKE, S. en GOEDERTIER, G., *België voor beginners: wegwijs in het Belgisch labrynt*, Brugge, Die Keure, 2021, 307 p.

VANDE LANOTTE, J., GOEDERTIER, G., HAECK, Y., GOOSENS, J. en DE PELSMAEKER, T., *Belgisch publiekrecht*, Brugge, Die Keure, 2015, 1594 p.

VELAERS, J., *De Grondwet - Een artikelsgewijze commentaar. Deel I - Het federale België, het grondgebied, de grondrechten*, Brugge, Die Keure, 2019, 651 p.

VELAERS, J., *De Grondwet - Een artikelsgewijze commentaar. Deel II - De machten (de federale staat, de gemeenschappen en de gewesten)*, Brugge, Die Keure, 2019, 824 p.

Bijdragen in tijdschriften

DE CROMBRUGGHE, A., "De geboorte van een nationale regering", *Jura Falc.* 1983-1984, 39-55.

GOEDERTIER, G., "De wijzigingen aan de grondwet van 21 februari 2002: de gelijkheid van vrouwen en mannen is gewaarborgd", *RW* 2003, 241-259.

GOOSENS, J., "Technocraten aan de macht: grondwettelijkheid en legitimiteit van een zakenkabinet", *Juristenkrant* 2011, 12-12.

LEMMENS, P., "De raadplegingen van de Koning bij het begin van een regeringscrisis", *Jura Falc.* 1976-1977, 407-426.

MOONEN, T., "De Koning En de Vorming van de Federale Regering: Evaluatie van de Langste Institutionele Crisis Ooit." *TBP* 2013, 230-249.

RIMANQUE, K. en WOUTERS, M., "Het optreden van de koning in België, in het bijzonder tijdens regeringscrisissen", *Res Publica* 1991, 105-129.

SCHELKENS, M., "Samenvallende verkiezingen", *Jura Falc.* 2012-2013, 425-450.

STUER, J., "De regering in 'spaaklopende zaken'. Een alternatief kader voor de regering in lopende zaken ten tijde van politieke versnippering in België", *Jura Falc.* 2020-2021, 113-213.

Verzamelwerken en reeksen

BORTELS, H., "Artikel 96" in DALLE, B., *Duiding Federale Staatsstructuur*, Larcier, 2018, (95) 95-98.

BULL, T., "Institutions and Division of Powers" in KRUNKE, H. en THORARENSEN, B. (eds.), *The Nordic Constitutions: A Comparative and Contextual Study*, Oxford, Hart Publishing, 2018, 43-66.

MOONEN, T. en CLARENNE, J., “Wilmès II Par-Delà Les Apparences : Réflexions Sur La Notion de ‘Gouvernement Minoritaire’” in BOUHON, F., SLAUTSKY, E. en WATTIER, S. (eds), *Le droit public belge face à la crise du COVID-19*, s.l., Larcier, 2022, 257-284.

RIMANQUE, K., “De instellingen van Vlaanderen, de Franse Gemeenschap en het Waalse Gewest” in ALEN, A en SUETENS, L.P., (eds.), *Het federale België na de vierde staatshervorming*, Brugge, Die Keure, 1993, 165-194.

UYTTENDAELE, M., “La coutume constitutionnelle dans le droit public belge contemporain” in X, *Receuil de la Société Jean Bodin pour l’histoire comparative des institutions*, L. IV, De Boeck Université, 1989, 379-414.

Doctoraatsproefschriften, verhandelingen, masterproeven, scripties...

VERLAAK, P., Continuïteit en verandering van beleid tijdens lopende zaken (2007, 2010-11 en 2014), onuitg. masterproef rechten, KU Leuven, 2015.

Overige

ENGELLEN, B., “Samenvallende verkiezingen. Waarom minder ook meer kan zijn.”, 1-2.

FABRE, E. en MADDENS, B. “Verkiezingscycli in meerlagige politieke systemen: België in vergelijkend perspectief”, *Vives Beleidspaper nr. 4* 2009, 1-14.

POLITICOLOGISCHE LITERATUUR

Boeken

BERGMAN, T., BÄCK, H. en HELLSTRÖM, J., *Coalition governance in western Europe*. Oxford, Oxford University Press, 2021, 758 p.

RASCH, B., MARTIN, S. en CHEIBUB, J., *Parliaments and Government Formation: Unpacking Investiture Rules*, Oxford, Oxford University Press, 2015, 296 p.

VERLEDEN, F., en GERARD, E., *De Belgische regeringen sinds 1831 : ministers, bevoegdheden, partijen : naslagwerk*, Brussel, ASP, 2022, 420 p.

VERSCHELDEN, W., *De doodgravers van België*, s.l., MediaNation NV, 2021, 269 p.

Bijdragen in tijdschriften

BECHTEL, M., "The political sources of systematic investment risk: Lessons from a consensus democracy", *Journal of Politics* 2009, 661-677.

BERNHARD, W. en LEBLANG, D., "Democratic Processes, Political Risk, and Foreign Exchange Markets." *American Journal of Political Science* 2002, 316-333.

DIERMEIER, D. en VAN ROOZENDAAL, P., "The Duration of Cabinet Formation Processes in Western Multi-Party Democracies", *British Journal of Political Science* 1998, 609-626.

ECKER, A. en MEYER, T., "Coalition Bargaining Duration in Multiparty Democracies", *British Journal of Political Science* 2017, 261-280.

ECKER, A. en MEYER, T., "The duration of government formation processes in Europe", *Research & Politics* 2015, 1-9.

GOLDER, M., GOLDER, S. en SIEGEL, D., "Response to Martin and Vanberg: Evaluating a Stochastic Model of Government Formation.", *The Journal of Politics* 2014, 880-886.

GOLDER, M., GOLDER, S. en SIEGEL, D., "Modeling the Institutional Foundation of Parliamentary Government Formation", *The Journal of Politics* 2012, 427-445.

GOLDER, S., "Bargaining Delays in the Government Formation Process", *Comparative Political Studies* 2010, 3-32.

LAAKSO, L. en TAAGEPERA, R., "'Effective' Number of Parties: A Measure with Application to West Europe", *Comparative Political Studies* 1979, 3-27.

LAVIER, M. en BENOIT, K., "The Basic Arithmetic of Legislative Decisions." *American Journal of Political Science* 2015, 275-291.

MARTIN, L. en VANBERG, G., "A Step in the Wrong Direction: An Appraisal of the Zero-Intelligence Model of Government Formation." *The Journal of Politics* 2014, 1-14.

MARTIN, L. en VANBERG, G., "Wasting Time? The Impact of Ideology and Size on Delay in Coalition Formation.", *British Journal of Political Science* 2003, 323-332.

MORINI, M. en CILENTO, M., "New Parties, Fractionalization, and the Increasing Duration of Government Formation Processes in the EU Member States", *Politics Policy* 2020, 1202-1232.

STROM, K., BUDGE, I. en LAVER, M., "Constraints on Cabinet Formation in Parliamentary Democracies." *American Journal of Political Science* 1994, 303-335.

Verzamelwerken en reeksen

DE WINTER, L. en DUMONT, P., "Uncertainty and Complexity in Cabinet Formation" in STRØM, K., MÜLLER, W. en BERGMAN, T. (eds.), *Cabinets and Coalition Bargaining. The Democratic Life Cycle in Western Europe*, Oxford, Oxford University Press, 2008, 123-158.

Overige

LOUWERSE, T. en VAN AELST, P., "The exceptional Belgian case? Government formation processes in comparative perspective.", *Paper prepared for presentation at the conference 'Belgium: The State of the Federation'*, 2013, 1-20.

MEDIA

Krantenartikelen

De Morgen, "De wereld draait niet om jou!': reconstructie van 4 knotsgekke politieke dagen", 20 maart 2020.

De Morgen, "De macht verschuift van de Kamer naar een 'superkern'", 23 maart 2020.

De Morgen, "Een snellere formatie? Nog even wachten", 18 november 2020.

De Morgen, "Grondwetspecialist Stefan Sottiaux: "Wat er nu gebeurt, is echt geschiedenis schrijven"", 10 december 2018.

De Morgen, "Hebben we op 1 oktober een nieuwe federale regering?", 11 september 2020.

De Morgen, "Joachim Coens, kandidaat-CD&V-voorzitter, pleit voor regering van experten", 2 november 2019.

De Morgen, "Joachim Coens, kandidaat-CD&V-voorzitter, pleit voor regering van experten", 2 november 2019.

De Morgen, "Ook CD&V en PS niet enthousiast om volmachten te verlengen", 27 april 2020.

De Morgen, "Regering zet deur open voor grootschalige staatshervorming: 'echt problematisch'", 30 april 2021.

De Morgen, "Vijf stemmen in plaats van één? Dat is een slecht plan, Koen Geens", 25 december 2019.

De Redactie, "Bart Tommelein pleit voor expertenregering: "Die kan het land besturen terwijl politici regeerakkoord maken"", 29 januari 2020.

De Standaard, "Een minderheidsregering: begin er maar aan te wennen", 2 maart 2020.

De Standaard, "CD&V verstrakt houding na ledenbevraging", 9 maart 2020.

De Standaard, "Dit is een nieuwe regering", 12 december 2018.

De Standaard, "Een expertenregering? 'Geen groot ontzag voor experts in Wetstraat'", 29 januari 2020.

De Standaard, "Een kieskring voor alle Belgen", 4 februari 2005.

De Standaard, "Een minderheidsregering kan plots het overwegen waard zijn", 17 juni 2020.

De Standaard, "Er moeten nieuwe verkiezingen komen", 29 mei 2019.

De Standaard, "Hoe vormen we sneller een federale regering?", 8 januari 2021.

De Standaard, "Rondjes draaien is niet verplicht", 1 februari 2020.

De Tijd, "Kieshervorming als afleidingsmanoeuvre", 29 september 2020.

Doorbraak, “Nederlandse koning terug in regeringsformatie?”, 3 januari 2022, <https://doorbraak.be/nederlandse-koning-terug-in-regeringsformatie/>.

Het Laatste Nieuws, “DE GROTE PEILING. Slechtste resultaat voor Open Vld ooit, Vlaams Belang blijft de grootste partij van Vlaanderen”, 9 juni 2023.

Het Laatste Nieuws, “De remedie van Koen Geens (CD&V) tegen eindeloze formatie: “Geef elke kiezer 5 stemmen””, 24 december 2019.

Het Nieuwsblad, “Gentse Feesten in februari: Sint-Jacobs volgelopen voor volksfeest”, 18 februari 2011.

Het Nieuwsblad, “Is deze regering in strijd met de grondwet? Kan Michel wel zomaar verder regeren? Specialisten geven antwoorden”, 10 december 2018.

Het Nieuwsblad, “Premier Michel legt motie naast zich neer en overleeft weer een slag, maar de oorlog is nog niet voorbij”, 13 december 2018.

Het Nieuwsblad, “Regering van experten”, 4 november 2019.

Het Nieuwsblad, “Superkern bereikt akkoord over nieuw pakket relancemaatregelen: belastingverminderingen en ‘corona-werkloosheid’”, 12 juni 2020.

Knack, “Nood breekt wet”, 4 september 2019.

Knack, “Hendrik Vuye over idee Bart Tommelein: 'Hiermee breng je het koningshuis in verlegenheid’”, 30 januari 2020.

Knack, “Het doek kan snel vallen voor Michel-II”, 18 december 2018.

Knack, “Motie van vertrouwen of wantrouwen: wie, wat, wanneer?”, 10 december 2018.

Knack, “Regering-Leterme II bestond vijf maanden”, 26 april 2010.

La Libre, “Le scénario privilégié au fédéral ? La coalition Vivaldi”, 20 december 2019.

Reuters, “Spain to hold fourth election in four years on Nov. 10”, 17 september 2019.

Reuters, "Timeline: Israel's election cycle", 30 oktober 2022.

VRT NWS, "Shame! Honte! Schaamte! Schande!", 23 januari 2011, https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2011/01/23/_shame_honte_schaamteschande-1-947441/.

Onlinebronnen

Audiëntie van 1 oktober 2020, <https://www.monarchie.be/nl/agenda/eedaflegging-van-de-federale-regering>.

Audiëntie van 16 maart 2020, <https://www.monarchie.be/nl/agenda/audientie-800>.

Audiëntie van 17 maart 2020, <https://www.monarchie.be/nl/agenda/eedaflegging-22>.

Audiëntie van 19 februari 2020, <https://www.monarchie.be/nl/agenda/audientie-792>.

Audiëntie van 21 december 2018, <https://www.monarchie.be/nl/agenda/audientie-655>.

Audiëntie van 4 september 2020, <https://www.monarchie.be/nl/agenda/audientie-823>.

Audiëntie van 9 december 2018, <https://www.monarchie.be/nl/agenda/audientie-354>.

Audiëntie van 9 december 2018, <https://www.monarchie.be/nl/agenda/audientie-570/>.

Audiëntie van 9 maart 2020, <https://www.monarchie.be/nl/agenda/audientie-797>.

Belelite, <http://www.commissionroyalehistoire.be/belelite/nl/gov/governmentsoverview/fed>.

Belgische Senaat, "Regering bezorgt voorlopige lijst van te herziene grondwetbepalingen aan Senaat en Kamer", 27 mei 2021, https://www.senate.be/event/20210527_institutional/20210527_institutional_nl.html#:~:text=R egering%20bezorgt%20voorlopige%20lijst%20van%20te%20herziene%20grondwetbepalingen%20aan%20Senaat%20en%20Kamer,-27%2F05%2F2021&text=De%20herziening%20van%20de%20Grondwet,tot%20herziening%20van%20de%20Grondwet.

FOD Binnenlandse zaken (IBZ), Resultaat Kamer van Volksvertegenwoordigers 26 mei 2019, <https://verkiezingsresultaten.belgium.be/nl/election-results/kamer-van-volksvertegenwoordigers/2019/rijk/223373>.

FOD Volksgezondheid, “Eén gerepatrieerde landgenoot testte positief op het nieuwe coronavirus”, 4 februari 2020, <https://www.info-coronavirus.be/nl/news/archive/gerepatrieerde-landgenoot-testte-positief-op-het-nieuwe-coronavirus/>.

Guinness World Records, “Longest time without a government as a result of conflict”, 1 oktober 2010, <https://www.guinnessworldrecords.com/world-records/longest-time-without-a-government-as-a-result-of-conflict>.

Guinness World Records, “Longest time without a government in peacetime”, 3 juni 2011, <https://www.guinnessworldrecords.com/world-records/96893-longest-time-without-a-government-in-peacetime>.

Het Voorstel, <https://www.paviagroup.be/proposal.html#voorstel>.

Ministerraad van 30 april 2021, “Eerste ontwerp van verklaring tot herziening van de grondwet”, 30 april 2021, <https://news.belgium.be/nl/eerste-ontwerp-van-verklaring-tot-herziening-van-de-grondwet>.

N-VA, “Over het ontslag van de N-VA uit de federale regering”, 9 december 2018, <https://www.n-va.be/nieuws/over-het-ontslag-van-de-n-va-uit-de-federale-regering>.

Persconferentie naar aanleiding van de Nationale Veiligheidsraad, https://www.youtube.com/watch?v=sKmmV08R4_I&t=6056s.

Regering De Croo, “Regeerakkoord”, 30 september 2020, https://www.belgium.be/nl/over_belgie/overheid/federale_overheid/federale_regering/beleid/regeerakkoord.

Sophie Wilmès, “Algemene beleidstoespraak van de regering”, 17 maart 2020, <https://www.sophiewilmes.be/nl/bevoegdheden-3/eerste-minister/algemene-beleidstoespraak-van-de-regering/>.

The Federal Council, “Parties in the Federal Council since 1848”,
<https://www.admin.ch/gov/en/start/federal-council/history-of-the-federal-council/federal-councillors-and-their-parties.html>.

Verklaring van de Europese raad, “Europese Raad kiest nieuwe EU-leiders”, 2 juli 2019,
<https://www.consilium.europa.eu/nl/press/press-releases/2019/07/02/european-council-appoints-new-eu-leaders/>.

OVERIGE

DEVOS, C., Politicologie, les 1: inleiding + hoofdstuk 1, 12 februari 2020.

MORTELMANS, D., Handboek kwalitatieve onderzoeksmethoden, Leuven, Acco, 2009, 96.